

TARTU ÜLIKOOL
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Kultuuriteaduste instituut
Kirjanduse ja teatriteaduse osakond

HARRASTUSTEATRIGA TEGELEMISE MOTIIVID MTÜ LUTSU TEATRI SELTSI

NÄITEL

Bakalaureusetöö

Triinu Kurvits
Juhendaja: prof. Anneli Saro

Tartu 2023

SISUKORD

SISUKORD.....	2
SISSEJUHATUS	3
1. HARRASTUSTEATRI FUNKTSIOONID ÜHISKONNAS	6
1.1. Richard Schechneri etenduse funktsioonid	6
1.2. Harrastusteatri üldised väärtused.....	12
2. MTÜ LUTSU TEATRI SELTSI HARRASTUSTEATRINA.....	14
2.1. MTÜ Lutsu Teatri Seltsi organisatsiooniline tegevus.....	15
2.2. MTÜ Lutsu Teatri Seltsi kunstiline tegevus	19
3. INIMESTE MOTIIVID LUTSU TEATRI TEGUTSEMISEL JA NENDEGA SEOTUD VÄÄRTUSED	26
3.1. Lutsu Teatri liikmete motiivid harrastusteatriga tegelemisel.....	26
3.2. Lutsu Teatri väärtused.....	33
KOKKUVÕTE	36
KASUTATUD MATERJALID	39
Summary	41
LISAD.....	43
Lisa 1. Poolstruktureeritud intervjuu küsimustik	43
Lisa 2. Foto Lutsu Teatri lavastusest „Rummu Jüri ehk Tamasseri rauad“	45
Lisa 3. Foto Lutsu Teatri lavastusest „Täiesti salajane“	46
Lisa 4. Foto Lutsu Teatri lavastusest „Lõõtsajumal“	47

SISSEJUHATUS

Mina kuulsin Lutsu Teatrist esimest korda 2014. aasta suvel ühe emapoolse sugulase käest, kes parajasti seales lavastuses kaasa tegi. Mis iseenesest on paradoksaalne, sest minu isapoolne vanaema on pärit samast külast, kus teater tegutseb ning käesoleva töö tegemise käigus selgus, et oma esivanemate kaudu olen ma kaudselt seotud Prantso taluga, mille hoovil teater oma etendusi annab. See võib selgitada minu sügavamalt huvi Lutsu Teatri toimimise vastu. Nagu paljud teised, olin ka mina harrastusteatri suhtes esialgu skeptiline, kuid otsustasin 2015. aasta suvel nende lavastust vaatama minna, peamiselt küll enda sugulase osaluse pärast. Ilmselt käivad paljud inimesed minuga sarnaselt harrastusteatri vaatamas enamasti seetõttu, et seal löövad kaasa nende sugulased, sõbrad või tuttavad, kes igapäevaselt tegelevad millegi muu kui teatriga, ja on huvitav vaadata, kelleks ja kuidas nad ümber suudavad kehastuda.

Eesti kutseline teater on välja kasvanud harrastusteatrist, kuid aastakümnete jooksul on harrastusteater kutselise teatri varju jäänud, peamiselt väiksema rahalise ressursi tõttu. Kui raha on vähe, pole võimalik endale nii palju reklaami teha ja ka etendustegevus tuleb minimaalsete toetuste tõttu hoolikalt läbi mõelda, mistõttu ei pruugi kõik väiksemad harrastusteatrid olla suutelised kõrget kunstilist taset pakkuma.

Cremona ja Galea (2020: 205) toovad välja, et üheks põhjuseks, miks näiteks Maltal inimesed külastavad rohkem pealinnas asuvaid suuri teatreid, on kiire transpordiühendus, mis võimaldab väiksema ja kohaliku teatri asemel külastada tuntumat teatrit, mis asub kaugemal. Sama olukord mõjutab ka Eesti harrastusteatreid, kuna järjest rohkematel inimestel on autod, mis võimaldavad inimestel külastada suuremaid teatreid Tallinnas, Tartus ja teistes linnades, jättes kohalikud harrastusteatrid tähelepanuta. Siiski pole harrastusteater meie kultuuriruumist täielikult kadunud ja pakub eriti maapiirkondades konkurentsi kutselisele teatrile. Nõnda olin ma meeldivalt üllatunud, kui nägin millisel tasemel harrastusteatri teeb Lutsu Teater. Esiteks, kui palju erinevas vanuses rahvast on etendustegevusse ja korralduslikku poolde kaasatud, teiseks, kui palju vaeva on nähtud mitte ainult lava-, vaid kogu keskkonna kujundamisega ning kui palju erinevaid elemente on lavastusse põimitud. Teatri tegutsemisaastate jooksul olen palju kordi Lutsu Teatrisse

sattunud ja veel kordagi pole ma näinud isegi mitte pooltühja tribüüni, vaid alati on pigem lisaistekohti vaja läinud, mis näitab et kohalikule publikule on sellist teatrit vaja.

Teatriteaduslikes töedes on harrastusteatrile vähe tähelepanu pööratud, kuna seda peetakse nii kunstiliselt, poliitiliselt kui ka rahaliselt professionaalsest teatrist kaugel seisvaks, kuid samas aitaksid teatriteaduslikud uurimused esile tõsta harrastusteatri rolli teatrimaastikul (Saro ja Toome 2020: 182). Harrastusteatrit ja selle probleeme on analüüsinud Hedi-Liis Toome ja Anneli Saro oma uurimuses „Eesti harrastusteatri struktuurne analüüs ja probleemid“ (2019) ning sellega tegelemise motiive kajastanud Rait Avestik raamatus „Teatriarmastajad. Teatriharrastamisest Eestis“. Tartu Ülikoolis on harrastusteatritega seonduvat varasemalt uurinud Heli Lints, kelle teemaks oli „Kesk-Eesti harrastusteatrite suvekool 11.-12. juunil 2011“ (2012), Iiri Saar, kelle magistritöö kandis pealkirja „Täiskasvanute teatriharrastus Eestis. Harrastusteatri toimetehhanismid ja probleemid“ (2013). Põgusalt on harrastusteatrit käsitletud ka Helen Kivi bakalaureusetöös „Maakonna teatrielu Hiiumaa näitel“ (2019), kuid ükski eelnevalt mainitud töödest ei keskendu sellele, miks inimesed harrastusteatrit teevad. Harrastusteatriga tegelemise motiividele keskendus oma magistritöös „Harrastusteatri struktuur organisatsioonina, tema põhimõtted ja liikmete motiivid Vilde Teatri näitel“ (2020) Katrin Kivi. Vilde Teater tegutseb linnas, kuid on huvitav uurida ka maapiirkonna inimeste motiive, kuna elutempo ja vabaajategevuste ning kultuuri tarbimine on linnas ja maal erinev ning seetõttu võivad ka inimeste motiivid erineda.

Minu töö eesmärgiks on anda Lutsu Teatri näitel ülevaade motiividest, miks inimesed harrastusteatriga tegelevad. Töö eesmärgi täitmiseks olen püstitanud järgmised uurimisküsimused:

- 1) Milliseid Richard Schechneri kultuurietenduse funktsioone täidab harrastusteater üldiselt?
- 2) Milline on Lutsu Teatri organisatsiooniline ja kunstiline tegevus?
- 3) Miks inimesed Lutsu Teatris kaasa löövad?
- 4) Milliseid väärtusi kannab endas Lutsu Teater?

Minu bakalaureusetöö on jaotatud kolmeks peatükiks. Esimeses peatükis toon välja Richard Schechneri seitse kultuurietenduse funktsiooni ja kirjeldan neid lähemalt läbi teatriharrastajate vaatenurga. Lisaks toon esimeses peatükis välja mis on väärtused ja milliseid väärtusi võib

harrastusteatri üldiselt olla. Teises peatükis annan ülevaate Lutsu Teatrist, kirjeldades ja analüüsides tema organisatoorset ja kunstilist tegevust ning tuues näiteid. Viimases, kolmandas, peatükis toon välja Lutsu Teatri kaasa tegevate inimeste motiivid harrastusteatriga tegelemiseks ning kirjeldan, millised väärtused on antud teatrile iseloomulikud.

Töö metodoloogilise alusena kasutan teatri dokumentide ja repertuaari analüüsi (tuginedes selles teatri kodulehele ja teatrikriitikale), et anda ülevaade Lutsu Teatrist kui organisatsioonist. Lisaks viisin teatri produtsendi ja viie näitlejaga läbi poolstruktureeritud intervjuu, mille küsimused on koostatud, tuginedes Richard Schechneri etenduse funktsioonidele. Kõik näitlejatega läbi viidud intervjuud on töös tsiteeritud anonüümselt, et vastused ei saaks mõjutada näitlejate ega külakogukonna omavahelisi suhteid. Töös on intervjuudest pärit tsitaatidele viidatud pseudonüümiga „Intervjueeritav“, millele on lisatud juurde järjekorranumber, millal konkreetset intervjueeritavat töös esimest korda tsiteeriti (nt Intervjueeritav 1). Intervjuude analüüsi põhjal annan ülevaate Lutsu Teatri liikmete motiividest harrastusteatriga tegelemisel. Teoreetilise materjalina toetun etenduse funktsioonide kirjeldamisel Richard Schechneri raamatule „Sissejuhatus etendusuuringutesse“ ja harrastusteatri funktsioonide kirjeldamisel Rait Avestiku teosele „Teatriarmastajad. Teatriharrastamisest Eestis“.

1. HARRASTUSTEATRI FUNKTSIOONID ÜHISKONNAS

2016. aastal Turu-Uuringute AS läbi viidud publiku-uuringust selgub, et eestlased peavad teatrit oluliseks kultuuri osaks. See annab aimu sellest, miks iga-aastane teatrikülastuste arv jääb enam-vähem samasse suurusjärku meie rahvaarvuga. Eestlane on teatrirahvas. Aga miks eestlane ikkagi nii palju teatris käib ja mida ta teatrilt ootab? Selgub, et publiku arvates on teatri ülesanne inimesi harida, kasvatada ja emotsionaalselt arendada ning pakkuda võimalust vaba aja sisustamiseks (Kivirähk 2016: 4). Seetõttu oodatakse etendustelt eelkõige üldinimlike väärtuste ja tunnete näitamist ning meelelahutuslikkust ja kõige vähem poliitilisust (Samas). Teatril on ühiskonnas kindlad ülesanded, kuid publik võib ühel ja samal etendusel tajuda erinevaid funktsioone, sõltuvalt sellest, milliste ootuste ning isikliku kogemusega teatrisse minnakse. Kuigi Turu-Uuringute AS läbi viidud uuring keskendus kutselisele teatrile, võib arvata, et sarnased põhjused on ka harrastusteatri külastamiseks.

Käesolevas peatükis annan ülevaate sellest, millised on Richard Schechneri seitse kultuurietenduse funktsiooni ning kuidas need on seotud harrastusteatri funktsioonidega ühiskonnas laiemalt.

1.1. Richard Schechneri etenduse funktsioonid

Oma raamatus „Sissejuhatus etendusuuringutesse“ toob Richard Schechner (2020: 44) välja, et etendusteks saab lugeda kõiki tegevusi, mille sooritamist inimesed harjutavad ja treenivad ja millel on oma kindel ajalugu, traditsioon, reeglid ja konventsioonid (Samas: 66). Etenduseks võib nimetada erinevaid tegevusi, mis varieeruvad rollimängudest rituaalideni, näiteks vaatamänguna saab vaadelda mängu, sporti, massimeelelahutust, etenduskunste, argielu, identiteedikonstruksioone ning juba mainitud rituaale (Samas). Oluline on ka see, et etendusega võib jutustada lugu, painutada aega, tähistada identiteeti ning kujundada ümber ning kaunistada keha (Schechner 2020: 44).

Kuigi etendusena võib käsitleda väga erinevaid tegevusi ja sündmusi, saab Schechneri järgi eristada neis seitset funktsiooni: meelelahutus; ilu loomine; identiteedi tähistamine või muutmine; kogukonna loomine või selle tugevdamine; tervendamine; õpetamine, kannustamine või veenmine; kokkupuude sakraalse ja/või demonlikuga. Ükski etendus ei täida kõiki võimalikke

funktsioone korruga, kuid olenevalt sellest, mida me etenduseks peame või kuidas seda tõlgendame, võivad sel olla erinevad funktsioonid. Sarnaselt sellele, milliseid funktsioone keegi ühe vaatamängu juures näeb, hindavad inimesed ka erinevate funktsioonide olulisust erinevalt. (Schechner 2020: 62) Lähtudes Schechneri kultuurietenduse funktsioonidest, on koostatud poolstruktureeritud intervjuu küsimustik (Lisa 1), mille abil selgitatakse töö kolmandas peatükis välja MTÜ Lutsu Teatri Seltsi liikmete motiivid harrastusteatriga tegelemiseks.

Schechneri (2020: 62) sõnul on rituaalidel kui etendustel kõige rohkem funktsioone ning kõige vähem funktsioone võib leida lavastustes, mille peamine eesmärk on teenida suurt tulu. Kuna harrastusteatrit tehakse enamasti igapäevatöö kõrvalt ja vabast ajast, võib seda vaadelda mõnes mõttes justkui ohvirituuali – teatri tegemiseks ohverdatakse oma vaba aega. Samas tehakse ka harrastusteatris lavastusi, millega soovitakse vähemalt lavastuse välja toomise kulud katta, mis tõstab esile harrastusteatri majanduslikud eesmärgid. Seega võib arvata, et harrastusteatri poolt antavad etendused jäävad kusagile rituaali ja kommertslavastuse vahepeale ning omavad mitmeid kultuurietenduse funktsioone. Selleks, et paremini mõista, millised ülesanded võivad olla harrastusteatril ühiskonnas, vaatlen alljärgnevalt Schechneri seitset etenduse funktsiooni, kasutades näitlikustamiseks väljavõtteid Rait Avestiku (2020) raamatust „Teatriarmastajad. Teatriharrastamisest Eestis“.

Meelelahutus

Schechner (2020: 64) ütleb, et meelelahutuse peamine ülesanne on publikule meeldida ja seetõttu on peaaegu kõikide etenduste eesmärgiks inimeste meelt lahutada. Erandina võib siin välja tuua avangardsed või poliitilised sündmused, mille peamine eesmärk on mõjuda inimestele häirivalt, mistõttu sellised etendused ei saa pakkuda meelelahutust (Samas). Tuginedes 2016. aastal Eestis läbi viidud publiku-uuringule, on meelelahutus Eestis ilmselt üks kõige olulisematest teatri funktsioonidest, kuna 58% teatris käivatest inimestest pidas meelelahutuse pakkumist kindlasti üheks teatri ülesandeks (Kivirähk 2016: 31). Võrumaal asuva Krabi külateatri eestvedaja Marje Mürgi sõnul on nende teatri peamine eesmärk samuti inimeste meelt lahutada. Kuna etendusi antakse peamiselt oma kogukonna inimestele, on Krabi külateatri jaoks oluline, et vaatajad naudiksid seda, mida näitlejad laval teevad. (Avestik 2020: 193).

Ilu loomine

Schechner (2020: 62) leiab, et etendus ei pea alati olema kindla tähendusega, vaid seda võib teha ka ilu loomise eesmärgil. Siinkohal on oluline aru saada, et selle all ei pea Schechner silmas konkreetset midagi, mis oleks iseenesest ilus, vaid seda, et etendus pakuks inimesele teatud esteetilist naudingut (Samas: 65). Näiteks võivad kunstilist naudingut pakkuda deemonite väljakutsumise riitused või holokausti kujutamine teatrilaval, kuna kunstis kogeb inimene sündmuse kujutamist, mitte sündmust ennast (Samas). 59% Eesti teatripublikust peab esteetilise naudingu pakkumist samuti teatri kindlaks ülesandeks (Kivirähk 2016: 25).

Pikalt harrastusteatri tegevuses osalenud Rein Annuk toob välja, et soov teha kunsti on kogukondliku aspekti kõrval teine peamine põhjus, miks inimesed üleüldse harrastusteatriga tegelema asuvad (Avestik 2020: 148). Kuna sageli pole harrastajatel piisavalt rahalisi vahendeid, et enda lavastustele piisavalt reklaami teha ja selle kaudu publikut saali meelitada, tuleb publikut meelitada peamiselt kunstiliselt heal tasemel olevate lavastustega. Võru pikaaegne harrastusnäitleja Maive Käos leiab, et lavale minnes on harrastusnäitlejal oluline ise mõista, milleks ta teatrit teeb ja seeläbi saab ta ka publikule pakkuda kunstilist elamust (Samas: 236).

Identiteedi tähistamine või muutmine

Kuigi tavaliselt on inimesel kindel identiteet, siis etenduse käigus on võimalik seda konkreetset rolli kas kinnistada või muuta (Schechner 2020: 62). Näiteks on prooviprotsessi jooksul inimesel võimalik kehastuda täiesti teiseks inimeseks, mis pole etendusevälise maailmaga kuidagi seotud, muutes seeläbi enda identiteeti. Lisaks lavastuses tehtavatele rollidele võib harrastusteatri kaasa tegemine anda inimesele veel ühe rolli, mida ta igapäevaelus ei kannu, olles näiteks valguskunstnik, turundusspetsialist, näitleja, lavastaja jne. Kui eelmised kaks etenduse funktsiooni olid vaadeldavad ka publiku seisukohast, siis identiteedi tähistamine on ilmselt selline etenduse funktsioon, mida tunnetavad rohkem need, kes ise teatri tegemisega seotud on.

Näiteks on teatriarmastaja Hanna Allsaar öelnud, et teatriga tegelemine pakub vabadust olla keegi teine ja teha seda koos inimestega, kellel on samuti soov olla keegi teine (Avestik 2020: 21). Mitmetes harrastusteatri lavastajana tegutsenud Vanemuise teatri näitleja Raivo Adlas nõustub samuti, et hobikorras tegeletakse teatriga peamiselt soovist olla keegi teine ning elada justkui mitut

elu (Avestik 2020: 54). Rein Annuk lisab, et teater annab inimesele võimaluse kogeda teist reaalsust ja teistsuguseid emotsioone (Samas: 148). Maive Käos leiab, et tema jaoks on üheks näitekunstiga tegelemise põhjuseks väljakutse, kas ta saab hakkama selliste rollide loomisega, mida ta igapäevases elus ei täida (Samas: 235).

Kogukonna loomine või selle tugevdamine

Schechner (2020: 63) leiab, et etenduse funktsiooniks võib olla teatud kogukonna loomine, jagades teatritegevuse käigus inimestega põhimõtteid ja väärtusi, mida selles kollektiivis oluliseks peetakse. Etendused on seda tõhusamad, mida suurema ühtsustundega neid tehakse. Kui etendajad usuvad nendesse väärtustesse, mida nad kogukonnale edastavad, võtab publik väärtusi ka paremini vastu. Lisaks publiku kogukondliku enesemääratluse tõstmisele aitab etendus tugevdada ka etendajate kogukonnatunnet. (Samas) Etendusi andes on võimalik ühiste huvidega (nt harrastusteatrihuvilisi) kogukonnaliikmeid kokku koondada ja panna neid ühiselt eesmärgi nimel tegutsema.

Näiteks Vilde Teatris kulus kunagise teatritrupi juhendaja sõnutsi kuni tund aega proovist lihtsalt sellele, et kokku tulnud inimesed saaksid omavahel lobiseda (Avestik 2020: 55). Teatriarmastajate jaoks on kogukondlikkus üks peamistest põhjustest, miks inimesed üldse harrastusteatriga tegelema hakkavad (Samas: 148) ning kindlasti peaks harrastusteatrit pidama kogukonna mõtte ja pärandi hoidjaks (Samas: 151). Mooste Veskiteatrit eest vedav Ülo Needo leiab samuti, et mitmed inimesed on just seltskonna pärast teatriga uuesti liitunud, sest „seltskond on oluline ja oluline on olla seltskonnas“ (Samas: 69). Ka Kersti Sillaotsa sõnul on üheks teatri tegemise käivitavaks jõuks olla koos nende inimestega, kes sama asja armastavad (Samas: 125). Üheks põhjuseks, miks teatris seltskond nii oluline on, võib olla see, et teatris on kõik võrdsed (Samas: 70). Salme vallateatri juht Maire Sillavee ja EHH teatri näitleja Kersti Sillaots arvavad, et teater on maal suurem kogukonna ühendaja kui linnas, sest väiksemas kogukonnas tuntakse üksteise tegemiste vastu suuremat huvi ja samas on publikul teadmine, et ka nemad võivad teatriga ühineda ja samal laval olla, kui vaid soovi on (Samas: 86, 128), mis muudab inimesed võrdsemaks.

Tervendamine

Etenduse tervendav funktsioon tuleb eelkõige esile rituaalides (Schechner 2020: 62). Tänapäeval kasutatakse tervendaval eesmärgil etendamist näiteks haiglates, kus doktor Klounid aitavad haiglas viibivate laste tuju tõsta, haiglahirmust vabaneda ning seeläbi kiiremini terveneda. Klassikalise teatrilavastuse puhul on etenduse tervendavat funktsiooni publikul keerulisem märgata, kuid etendus kui meelelahutus võib tõsta inimese tuju, mõjutades seega tema vaimset tervist ja täites tervendavat funktsiooni. Samuti võib erinevate rollide mängimine ja teise inimese perspektiivist maailma nägemine mõjuda tervendavalt etendajatele endile. Muuhulgas võib tervendavaks osutada ka ainult teiste inimestega, näiteks trupiga, koos olemine ning koosolemise ajal (nt prooviprotsess, etendused, väljasõidud jne) ühiselt läbi elatud sündmused ning naljad.

Rait Avestiku (2020: 21) intervjuust Hanna Allsaarega nähtub, et paljude harrastajate jaoks on proovid tervendavad, kuna seal saab lõõgastuda igapäevasest elust ja seetõttu kulub prooviajast suur osa teineteisega lobisemisele. Eriti palju jutustatakse proovides Allsaare sõnul siis, kui tegemist on inimestega, kellel on sarnased igapäevaprobleemid, näiteks tudengid. Allsaare sõnul oli harrastusteater tudengite jaoks nagu teraapiarühm, kus maandada igapäevaelu pingeid, ja pigem keskendusid proovid lobisemisele, mitte teatri tegemisele. (Samas) Ka Ain Saviaugu hinnangul on harrastusteater justkui teraapia või sotsiaalse abi vorm, kus inimesed saavad oma hingehädadele abi (Samas: 245). Viljandimaal mitmes harrastusteatris tegutsev Kersti Sillaots peab just väikestes kohtades tehtavat teatrit tervendavaks, kuna see aitab inimestel püsida õigel teel ning hoida eemale mõningatest pahedest nagu näiteks alkoholi kuritarvitamine (Samas: 125). Teatri tervendavat funktsiooni on ise tunda saanud Rein Annuk, kuna tema jaoks oli harrastusteatriga liitumine väljapääs alkoholismi ja masenduse küüsis (Samas: 147). Teatri tervendavasse jõusse usub ka Võrumaal harrastusteatrit eest vedav Marje Mürk, kelle sõnul aitab teater nii etendajatel kui ka vaatajatel argimured kasvõi lühikeseks ajaks ära unustada (Samas: 189).

Õpetamine, kannustamine või veenmine

Rituaalidel kui etendustel on nii õpetlikke kui kannustavaid funktsioone. Ometigi saab meelelahutust ja esteetilist elamust pakkuv teatrietendus olla samaaegselt ka õpetlik ning veenda meid oma käitumist muutma. Näiteks eluloolised või dokumentaallavastused annavad meile teadmisi ajaloost ja ühiskonnast üldisemalt. Lisaks saab vaadata argielu kui etendust, mille

ülesandeks on inimeste õpetamine, veenmine ning kannustamine. Schechneri (2020: 62) sõnul on arsti igapäevatöö etendus, mille ülesandeks on patsiente õpetada, julgustada ja tervendada. Publiku-uuringust tuleb välja, et üle poole vastajatest leiab, et teater peab harima ja kasvatama vaatajat ning natukene alla poole vastanutest leiab, et teater peaks muuhulgas arutlema üldinimlike väärtuste üle ning mõjutama inimesi järgima ühiskondlikke väärtusi ja norme (Kivirähk 2016: 25).

Lisaks publikule täidab etendus õpetamise funktsiooni ka lavastuste loomises osalevate inimeste jaoks, kes saavad võimaluse õppida teatriprotsessi lähemalt tundma. Tammsaare teatris harrastusnäitlejana kaasa tegev Jaan Tedder on Rait Avestikule (2020: 37) antud intervjuus öelnud, et teater on õpetanud teda vabamalt suhtlema ning andnud esinemisjulguse. Ka Mooste Veskiteatris kaasa tegev Ülo Needo toob välja, et teater on temas arendanud esinemisoskust (Samas: 69). Tedder lisas, et pensionil olles on teatriga tegelemine miski, mis aitab tal aju tegevuses hoida ning kannustab teda kodust väljas käima (Samas: 37).

Kokkupuude sakraalse ja/või demonlikuga

Eelkõige seostab Schechner (2020: 62) pühadust ja demonlikkust jumalike ning šamanistlike rituaalidega, kuna seal tuleb antud funktsioon kõige tugevamalt esile. Samas võib tugevat esteetilist naudingut pakkuv teatrietendus tekitada nii vaatajas kui ka etendajas nii ülevaid tundeid, et tundub, justkui tegemist oleks millegi sakraalsega. Äärmiselt kõrgel kunstilisel tasemel esitatud ebameeldivat sündmust (nt holokaust) nähes võib tekkida aga vastupidine reaktsioon, kus arvatakse, et etendus on demonlik. Mitmetes harrastusteatrites kaasa tegeva Anne-Mai Tevahi jaoks on teater hingetoit, mis annab talle põhjuse olla parem ning saada veelgi paremaks (Avestik 2020: 100). Ka Rein Annuk on arvamusel, et teater muudab inimesi paremaks ja seda on inimestega suheldes tunda (Samas: 150). Keegi teatriarmastajatest, kellega Avestik enda raamatu tarbeks rääkis, ei toonud välja etenduse demonlikkust. Selle üheks põhjuseks võib olla see, et tegemist on teatriarmastajatega, kelle jaoks teater ongi midagi, mis aitab neil hinge kosutada ja enda argielu tasakaalus hoida.

Eeltoodud näidetele ja Schechneri seitsmele etenduse funktsioonile tuginedes saab väita, et sõltuvalt sellest, kas ollakse vaataja või tegija, tajutakse iga etendust erinevalt. Lisaks sellele võivad ühte ja sama etendust tajuda täiesti erinevalt ka erinevad etendajad ja inimesed publiku

hulgast. Näiteks võib harrastusteater luua ühtset kogukonda, koondades teatritegemisest huvitatud inimesi, õpetada või kannustada inimesi läbi teatri tegemise, pakkuda läbi uute rollide loomise võimalust muuta oma identiteedi või pakkuda võimalust läbi rolli saada demonlikku või sakraalset kogemust. Lähtuvalt sellest, milliseid funktsioone teatriarmastajad harrastusteatriks näevad, võivad sõltuda ka nende motiivid harrastusteatri tegelemiseks.

1.2. Harrastusteatri üldised väärtused

Oluline on eristada teatri funktsioone ja väärtusi, kuna funktsioonid saavad avalduda ainult siis, kui kunsti väärtused ühiskonnas on täidetud (Van Maanen 2009: 150–151). Tartu Ülikooli eetikaveeb defineerib väärtust soovide objektina, mis juhivad inimeste toimimist (Sutrop jt i.a.). Van Maanen (2009: 149) defineerib kunsti väärtust kui kogemust, mida kunst suudab vastuvõtjas (antud juhul siis publikus) luua. Inimeste jaoks on soovid ja nendest tingituna ka väärtused erinevad, mis muudab väärtused suhteliseks. Sutrop jt (i.a.) toovad välja, et ühe võimalusena saab väärtusi jagada biofüüsikalisteks (nt keskkond, tervis, elu), sotsiaalpoliitilisteks (nt õiglus, sallivus, rahvuslus, keel, kultuuriline mitmekesisus), moraalseteks (nt headus, ausus, hoolivus), kunstilisteks (nt ilu) jne väärtusteks. Väärtuste paljusus tähendab seda, et kui hulk inimesi soovib koos midagi teha, võivad erinevad väärtused omavahel põrkuda, seguneda või võimenduda, mis hakkab mõjutama koostegemist. Seega saab öelda, et ka teatritruppides on kindlaks kujunenud väärtused, mis mõjutavad truppide tegevust.

Kõikide Eesti teatri üheks üldtunnustatud väärtuseks saab pidada kõrget professionaalsust ja sellega kaasas käivat pühendumist teatrikunstile (Oidsalu 2012). Kuigi olenevalt sellest, millise etenduskunstide valdkonnaga tegeletakse (nt etenduskunst, noorele vaatajale suunatud lavastused jne), võivad teatri väärtused veidi erineda, on teatud väärtuslikud põhialused etendusasutustes sarnased. Näiteks peaks Oidsalu (2012) hinnangul teatri väärtuste hulka kuuluma inimeseks olemise ja elu väärtustamisega seotud teemad. „Kunsti väärtus ühiskondliku, avaliku suhtlusvormina põhinebki suuresti võimalusel mängida läbi väärtuskonflikte, erisuguseid olukordi, identiteete, poliitilisi, esteetilisi, eetilisi ja kultuurilisi valikuvajadusi.“ (Oidsalu 2012)

Sarnaselt üldisele teatrimaastikule, on ka harrastusteatriks võimalik näha peamiselt esteetilisi, sotsiaalseid ja hariduslikke väärtusi (Zijlstra, Cremona, Saro 2024: 463). Olenevalt trupist võivad

erinevad väärtused olla esindatud väiksemal või suuremal määral. Üheks sotsiaalseks väärtuseks, mida harrastusteater inimesele pakkuda saab, on suhtlemine erinevate elualade inimestega, kellega tavapäraselt kokku ei puututa, ja seeläbi inimese maailmapildi avardamine. Oluliseks saab pidada ka kogukondliku identiteedi tekkimist ning seeläbi kohaliku piirkonna ühtekuuluvuse ja kultuuri säilitamist ning murrete teadvustamist (Zijlstra, Cremona, Saro 2024: 463–464). Lisaks sotsiaalsetele väärtustele pakub näitekunstiga tegelemine inimestele hariduslikke väärtusi. Sõltuvalt lavastuste teemast ja vormist vajavad teatriharrastajad erinevaid oskusi, mida prooviprotsessis täiustatakse, kuid lisaks sellele on harrastajatele vaja anda ülevaade teatritegemisest laiemalt, kuna erinevalt kutselistest tegijatest pole nemad seda varasemalt õppinud (Zijlstra, Cremona, Saro 2024: 464). Harrastusteatri esteetilisi väärtusi on Zijlstra jt (2024: 464) sõnul kõige keerulisem hinnata, kuna truppide tase ja suunitlus on väga erinevad. Siiski on näha, et nendes harrastustruppides, kuhu on kaasatud kutselised tegijad, on esteetilised väärtused kutselise teatriga sarnasemad ja neid peetakse olulisemaks.

Järgnevates peatükkides keskendun sellele, milline on Lutsu Teater harrastusteatrina ja millised etenduse funktsioonid panevad osalejaid harrastusteatriga tegelema. Viimase peatüki lõpus annan ülevaate sellest, millised on Lutsu Teatri väärtused ning kas ja kuidas need väärtused mõjutavad inimeste motiive harrastusteatris osalemisel.

2. MTÜ LUTSU TEATRI SELTS HARRASTUSTEATRINA

Lutsu küla asub Põlvamaal Põlva vallas umbes seitsme kilomeetri kaugusel vallakeskusest Põlvast, kus asub ka lähim kultuurimaja. Peale Põlva on Lutsu külale lähedal asuvad järgmised kultuurimajad: Vana-Koiola (16 km), Mooste (19 km), Krootuse (22 km), Ahja (23 km), Rápina (23 km) ja Kanepi (31 km). Lutsu külale lähimad kutselised teatrid asuvad 61 km kaugusel Tartus. Seega saab öelda, et peale Põlva pole Lutsu küla läheduses ühtegi teist kultuuriasutust, mis pakuks sealsetele elanikele piisavalt erinevaid kultuurisündmusi. Statistikaameti andmetel elab 2021. aasta seisuga hajaasustusega Lutsu külas 61 inimest, kellest 36 külaelanikku jäävad vanusevahemikku 15–64 eluaastat, 14 inimest on vanemad kui 65 eluaastat ja 11 inimest nooremad kui 14 eluaastat. Selline elanike arv näitab, et tegemist on Eesti mastaabis väikese ja hääbuva külaga. Kui arvestada ääremaastumisega, siis saab öelda, et tegemist on siiski elujõulise külaga, sest viimastel aastatel on Statistikaameti andmetel külaelanike arv vaikselt tõusnud (2017. aastal 56 elanikku vs 61 elanikku 2021. aastal) ja peamiselt elavad külas nooremad inimesed. Teatri tegevusse panustavad umbes pooled külaelanikud, kes löövad aktiivsed kaaasa ka teistes küla ühistes ettevõtmistes, näiteks 1. jaanuari lipuheiskamine, Vabariigi aastapäeva matk, ühine jõululõuna jne (Rüütle 2023).

Kuigi palju on Lutsu Teatri nime seostatud Oskar Lutsuga, on teatri nimi seotud külaga, kus ta tegutseb. Küla nime kohta leidub mitmeid lugusid, kuid kõige tuntum on muistend perekond Tobrelutsudest, kellel sündinud viis poega, kes täiskasvanuks saades kõik samasse külla elama jäänud ning nõnda hakatigi küla kutsuma Tobrelutsude külaks. Aja jooksul mugandati nime suupärasemaks ja hakati seda kutsuma ainult Lutsu külaks. (Saar 206: 340) Tuginedes küla nimepärimusele, võib oletada, et sugulussidemed on üheks põhjuseks, miks Lutsu külas veel tänapäevalgi kogukonnatunne nii tugevalt säilinud on, sest paljud inimesed on omavahel sugulussidemetega seotud ja see ühtsustunne kandub paljuski üle ka Lutsu Teatri tegevustesse. Nimelt on teater saanud endale mängupaigaks Prantso talu ja hoovi, mis kuulub külas elanud Tobrelutsude järglastele (Tobreluts 2019: 8), kuid mis praegu on teatrile tasuta 99-ks aastaks rendile antud. Teatri loomise järel korrastati talu kogu külarahva abiga ning lisaks teatri tegemisele rajati Prantso talu kõrvale Lutsu külaplats, mida samuti ühiselt hooldatakse. Selleks, et oleks piisavalt maad nii külaplatsi loomiseks kui ka teatriga tegelemiseks, panid lutslased (nagu Lutsu

küla inimesed ise end kutsuvad) rahad kokku ning ostsid Prantso talule maad juurde. (Silm 2018) Nõnda on teatril piisavalt ruumi, et korraldada suurejoonelisi lavastusi, pakkuda vaheajal võimalust pargis jalutada, kõrtsi külastada ning seltsielu nautida ja sealjuures ei pea keegi külastajatest parkimiskoha leidmise pärast muretsema, sest ka selleks on ruumi piisvalt.

2.1. MTÜ Lutsu Teatri Seltsi organisatsiooniline tegevus

Valdavalt tegutseb suurem osa harrastusteatritest Eestis mõne suurema asutuse (nt kultuurikeskuse) alluvuses ja väiksem osa on neid, kes tegutsevad kas MTÜ või OÜ-na või ilma igasuguse juriidilise staatusega (Saro, Toome 2020: 169). Lutsu Teater, mis juriidiliselt kannab nime MTÜ Lutsu Teatri Selts, asutati 15. novembril 2013. aastal Põlvemaal Lutsu külas (Põhikiri 2013) ja nagu juriidilisest nimest näha võib, tegutseb teater iseseisva organisatsioonina. Niisiis eristub Lutsu Teater Eesti harrastusteatri maastikul paljudest teistest oma juriidilise staatuse poolest, kuna ta pole kunagi kuulunud ühegi suurema organisatsiooni koosseisu. Iseseisev juriidiline organisatsioon tagab teatrile selle, et osalejad ei ole teistest sõltuvad ja saavad teha selliseid lavastusi, mille väärtusi osalejad jagavad, kuid samal aja on kindlasti täielik sõltumatus proovikiviks piisava rahastuse leidmisel.

Lutsu Teatri eesmärgiks on edendada kohalikku kultuuri- ja seltsielu, korraldades meelelahutuslikke kui ka kultuuripärandil põhinevaid üritusi nii kohalikul ja rahvusvahelisel tasemel ning pakkuda erinevatele vanusegruppidele mõeldud muusika- ja näitekunstialaseid koolitusi (Põhikiri 2013). Teater tegutseb projektipõhiselt ja peamiselt tehakse aasta jooksul üks vabaõhulavastus suvel, mida mängitakse umbes kümme korda (Rüütle 2023). Teadlikult mängitakse etendusi peamiselt juuni esimeses pooles, kuna siis pole konkurents nii tihe, sest valdavalt hakkavad teised trupid vabaõhulavastusi välja tooma alates jaanipäevast. Teisalt on juuni alguse mänguaeg ka praktiline, kuna sel ajal pole teatri produtsendil põhitööga kiiret (Rüütle 2023). Samas on kuu esimene pool maapiirkonnas hea aeg lavastuse välja toomiseks ka rahalistel põhjustel, kuna pension makstakse välja kuu alguses ja siis on võimalik ka eakamatel piirkonna elanikel endale teatripiletit soetada. Kui lavastus osutub menukaks, on seda mängitud ka järgneval suvel. Mõnel suvel on mängitud kahte erinevat lavastust, millest üks on mõeldud täisksavanutele ja teine kogu perele.

Saro ja Toome (2020: 170–171) leidsid, et peamiselt toetavad harrastusteatreid kohalikud omavalitsused, pakkudes lisaks rahalisele toetusele ka näiteks tasuta prooviruume või tasudes teatri kunstilise juhi palga. Lutsu Teatri rahastus tuleb 80–85% ulatuses piletitulust (Rüütle 2023). Lutsu Teatri etenduste piletihinnad on harrastusteatrile keskmisest piletihinnast kallimad, lähenedes pigem kutselise teatri piletihindadele, peamiselt just seetõttu, et katta lavastuste kulud. Samas soovib Lutsu Teater pakkuda kutselise teatriga samal kunstilisel tasemel lavastusi, mis õigustavad teistest harrastusteatritest kallimat piletihinna. Siiski võib kallim piletihind esmapilgul publiku jaoks ehmatav olla, sest publik ei pruugi teada teatri kunstilist taset ning peab sellist piletihinna harrastusteatri jaoks kalliks. Lisaks taotletakse toetusi nii riiklikelt (nt Eesti Kultuurkapital, Rahvakulturi Keskus) kui ka kohalikel (nt Vana Võrumaa kultuuriprogramm) organisatsioonidelt ning kohalikul omavalitsuselt (Põhikiri 2013, Rüütle 2023). Teatri etendustegevust toetavad ka mitmed kohalikud ettevõtted, pakkudes vajalikke materjale (nt puitu lava ehitamiseks) või prooviruume koos toitlustusega. Teatri põhikirja järgi saadakse tulu ka liikmemaksudest, kuid näitlejad, kes Lutsu Teatris kaasa teevad, enda sõnul mingit liikmetasu ei maksa. Vestlusest teatri produtsendi ja mitme näitlejaga jäi siiski kõlama see, et vajadusel panustab produtsent enda isiklikku raha lavastuste väljatoomisesse, mida ilmselt saab teatud mõttes vaadata kui ühe inimese liikmemaksu teatrile või sponsorlust.

Kui tavaliselt on harrastusteatrile kulud, erinevalt kutselistest teatritest, ruumide rendile ja tarvikutele väikesed, siis Lutsu Teatris puuduvad täielikult kulud ruumide rendile. Prooviruumid saadakse toetajatelt tasuta ning Prantso talu ja osa selle ümbruses olevast maast on antud teatrile tasuta kasutamiseks 99 aastaks ning nagu eelnevalt mainitud, kuulub osa teatritegevuseks vajalikust maast ka teatrile endale. Teiste Eesti harrastusteatrile suurimateks kuludeks on Saro ja Toome poolt läbi viidud uurimuse andmetel (2020: 172) transport ja töötubade korraldamine. Ilmselt oleks transport ka Lutsu Teatrile suureks kuluallikaks, kui teater käiks andmas külalissetendusi või sõidaks festivalidele, sest osatähtjaid on palju ja dekoratsioonid, mis transporti vajavad, on suured. Peamiselt kallite transpordi- ja teiste väljasõiduetendusega kaasnevate kulutuste tõttu ongi teater otsustanud kõiki etendusi mängida statsionaarselt Lutsu külaplatsile ehitatud mängupaigas. Statsionaaris mängitakse etendusi ka seetõttu, et ringi sõites tuleks lisaks transpordikuludele mõelda ka lavakujunduse loomisest sellele, et see igasse väiksesse kultuurimajja ära mahuks. Peamine argument, miks lavastusi tehakse üldiselt ainult statsionaari jaoks, on siiski

transpordikulud, sest teater on proovinud tegutsemisaja alguses teha ka väiksema trupi ja lihtsama lavakujundusega lavastusi ning sellega mõned väljasõiduetendused andnud.

Kunagi „Kalevipoega“ tegime, siis meil oli kaks näitlejat, kaks lavameistrit, valgustaja, helitehnik ja administreeriv pool, kes piletimüügi tegeles. Me läksime kolme autoga ja järelkäru taga. See sõidukulu oli nii suur, et etenduse eest pakutav summa ei katnud seda kuidagi ära. Kui sa tahad kvaliteetselt teha, siis ei saa niimoodi ka teha, et käepäraste vahenditega seal kohapeal kuidagi teed midagi ära. (Rüütle 2023)

Peamisteks kuluallikateks on Lutsu Teatris kutseliste näitlejate, lavastajate, tehnilise ja loomingulise meeskonna palgad, tribüünide rent, kostüümid ja lavakujundus, lavastuste reklaam, autoritasud ning lavastuse alusteksti tasud (Rüütle 2023). Sarnased kuluallikad on ka teistel Eesti harrastusteatritel (Saro, Toome 2020: 172) ning võib arvata, et ka kutselistes teatrites kulub samade asjade peale kõige enam raha, kuna kostüümid, lavakujundus, autoritasud, palgad ja reklaam on vajalikud selleks, et lavastust luua ja seda publikule kommunikeerida. Seega ei erine Lutsu Teater selles osas teistest harrastus- ega kutselistest teatritest.

Teatri asutajaliikmeteks olid praegune teatri produtsent ja eestvedaja ning Lutsu küla külavanem Janno Rüütle, publikuteeninduse ja piletimüügi eest vastutav Tiiu Rüütle, pikaajaline Põlvamaa kultuuritöötaja ja praeguseni Lutsu Teatris näitlejana kaasa lööv Helje Põvvat ning Vanemuise teatri ooperisolist Jaan Willem Sibul, kellest tänaseks on saanud passiivne liige (Põvvat 2023, Rüütle 2023). Kõik neli asutajat on praeguseni MTÜ ainsad liikmed. Teistes Eesti harrastusteatrites varieerub liikmete arv 2–70 vahel ja mida rohkem on liikmeid, seda tugevama sideme loob teater kogukonnaga ning seda tugevamaks muutub harrastusteatri sotsiaalne tähendus (Saro, Toome 2020: 170). Lutsu Teatri puhul tuleb arvestada sellega, et kuigi neli asutajaliiget on MTÜ liikmed, siis lavastustes lööb kaasa rohkem inimesi. Erinevates lavastustes on trupiliikmete arv varieerunud alates kahest („Kalevipoeg ehk Kroonikad kuninga elust“, lav Jaan Willem Sibul, 2017) kuni poolesaja näitlejani („Lõõtsajumal“, lav Ivo Eensalu, 2021/2022). Aastate jooksul on siiski välja kujunenud tuumiktrupp, kes peaaegu igas lavastuses kaasa lööb. Tuumiktruppi kuuluvad Uno Nagelmaa, Manivald Paulson, Liili Saar, Helje Põvvat, Aveli Asber, Eduard Paulson ja Kristin Kooskora (Rüütle 2023). Seega võib seitsmeliikmelist tuumiktruppi vaadelda püsiliikmetena. Saro ja Toome (2020: 170) leidsid, et keskmiselt on ühes harrastusteatris 14 liiget, mistõttu saab ainult tuumiku põhjal pidada Lutsu Teatrit pigem väikeseks teatriks. Kui vaadata iga lavastuse kogu osalejate arvu, siis on trupis liikmeid üle 14 ja teatrit saab Eesti harrastusteatrite

mastaabis nimetada suureks. Suur trupp on kindlasti ka üheks põhjuseks, miks teatri ja kogukonna vahel on nii tugev side.

Saro ja Toome (2020: 170) leidsid, et Eestis harrastusteatriga tegelejatest on 66% naised ja 34% mehed. Täpseid soolisi andmeid Lutsu Teatri kohta pole kogutud, aga kui vaadata teatri kodulehel olevate lavastuste infot, siis saab öelda, et Lutsu Teatri lavastustes lööb mehi ja naisi kaasa võrdselt ja mõnes lavastuses (nt „Rummu Jüri ehk Tamasseri rauad“, lav Jaan Willem Sibul, 2014/2015) löi kaasa rohkem mehi kui naisi. Ühelt poolt võib see olla seletatav asjaoluga, et peamiselt kaasatakse teatri näitlejateks produtsendi enda tuttavad, kellega produtsent on eelmistes harrastusteatrites või teatriprojektides kokku puutunud (Nagelmaa 2023, Põvvat 2023) ja meesterahval on rohkem meestuttavaid, keda teatrit tegema kutsuda. Teisalt on lavastustes palju selliseid teemasid (nt kõik sõja ja küüditamisega seonduv), mille kujutamiseks on lihtsalt rohkem mehi vaja. Aastate jooksul on kaasatud truppi ka teiste näitlejate sõpru, tuttavaid ja sugulasi, mistõttu osalejate vanus varieerub eelkooliealistest lastest kuni eakateni välja. Nagu intervjuudest näitlejatega selgus, on nii mitmedki noored sattunud kooli ajal tuttavate kutsel Lutsu Teatrisse ja jäänud sinna aastateks. Cremona ja Galea (2020: 205) tõid välja, et Malta harrastusteatri suurimaks väljakutseks on, kuidas panna noori inimesi harrastusteatriga tegelema, kuna tänapäeval on noortel väga palju teisi võimalusi enda vaba aja veetmiseks. Need, kes tahaksid näidelda, lähevad sageli televisiooni, kuna seal on võimalik kiiremini kuulsaks saada (Samas). Sarnaseid suundumusi võib näha ka Eesti harrastusteatri maastikul, kus noored löövad aktiivselt kaasa kooliteatris, kuid pärast kooliteatrist lahkumist liituvad vaid vähesed mõne täiskasvanute trupiga (Avestik 2020: 249). Seega on väga hea meel tõdeda, et Lutsu Teatris lööb kaasa nii palju erinevas vanuses inimesi ja teatriga soovib liituda ka noori inimesi väljastpoolt kohalikku kogukonda, sest noorte huvi ja kaasa löömine aitab kindlustada, et teater jääb püsima ka siis, kui vanemad inimesed enam panustada ei jõua.

Siiski oli teatri loomisest alates produtsent Janno Rüütel kindel soov, et harrastusnäitlejate kõrval teeksid lavastustes kaasa ka kutselised näitlejad, et harrastajatel oleks võimalik nendelt õppida (Silm 2015). Nii on teatri kodulehe andmetel aastate jooksul lavastustes kaasa teinud sellised kutselised näitlejad ja lauljad nagu Merle Jääger, Madis Milling, Veikko Täär, Germán Gholami Torres-Pardo, Karmen Puis, Jaan Willem Sibul, Artur Linnus, Liisu Krass, Marin Mägi-Efert, Kärt

Tammjärv, Marika Korolev, Margo Mitt ja Nele-Liis Vaiksoo. Lisaks kutselistele näitlejatele ja lauljatele on aegade jooksul Lutsu Teatri lavastustes kaasa teinud ka mitmed kutselised lavastajad, koreograafid ning kunstnikud (nii lavastus- kui ka kostüümikunstnikud). Lavastuskunstnikuna võib näiteks välja tuua Silver Vahtre, kes on olnud seitsme lavastuse juures kunstnikuks. Lavastajatest võib lisaks Jaan Willem Sibulale välja tuua Peeter Volkonski („Astuge sisse!“, 2016), Siim Maateni („Siin me oleme, tõde ja õigus“, 2019) ja Ivo Eensalu („Lõõtsajumal“, 2021/2022, „Turg“, 2023). Nii mõnedki kutselised näitlejad on hiljem saanud enda lavastajadebüüdi teha just Lutsu Teatris. Näiteks esimeses lavastuses „Rummu Jüri ehk Tamasseri rauad“ (2014/2015) näitlejana kaasa löönud Merle Jääger oli lavastuse „Viimsepäeva läuge“ (2018/2019) lavastaja. Samuti on mitmetes lavastustes kaasa löönud Veikko Täär lavastanud kogupere muusikali „Unemati udujutt“ (2021/2022).

Lähtuvalt Lutsu Teatri põhikirjast (2013) saab teatri liikmeks astuda vabatahtlikkuse alusel iga inimene, kes teatri põhikirja aktsepteerib. Kuigi enamus näitetrupist tuleb väljastpoolt Lutsu küla, on suur osa Lutsu kogukonnast siiski kaasatud vähemal või rohkemal määral Lutsu Teatri tegemistesse, tegeledes näiteks publikuteeninduse, piletimüügi, kohviku pidamise või parkimise korraldamisega. Rüütli (2023) sõnul löövad teatri tegemises kaasa peamiselt umbes 30 külainimest, kes teistest küla traditsioonilistest sündmustest osa võtavad. Seega saavad kõik lutslased, kel soovi on, teatri tegemises kaasa lüüa täpselt selles valdkonnas, mis neile huvi pakub. Kasutamata ei jäeta ka kohalike inimeste oskusi ja nii leitakse võimaluse korral ka näiteks lavameistrid samast külast. Samuti tegelevad mõned näitlejad Lutsu Teatris erinevate lisaülesannetega. Näiteks tegeleb Aveli Asber lisaks näitlemisele ka tantsuseadete loomise ja kodulehe haldamisega ning on lavastaja assistent. Jan-Mattias Kottise tegeleb lisaks näitlemisele reklaami ja turundusega. Siiski on näitlejate peamiseks tegevuseks näitlemine, et pakkuda võimalikult heal kunstilisel tasemel lavastusi.

2.2. MTÜ Lutsu Teatri Seltsi kunstiline tegevus

Lutsu Teatri kodulehe andmetel on peaaegu kümne tegutsemisaasta jooksul välja toodud 11 lavastust ja sel suvel esietendub teatri 12. lavastus (Olavi Ruitlase „Turg“, lav Ivo Eensalu). Selle aja jooksul on tekkinud teatrile omane repertuaar, milles on märgata väga palju sarnasusi. Mõned fotod tüüpilistest lavastustest on toodud välja töö lisades 2, 3 ja 4. Organisatoorse tegevuse

peatükis oli juba sellest juttu, et lavastusi mängitakse suvel vabas õhus. Lisaks mängitakse peamiselt võru keeles või sellele sarnases Lõuna-Eesti murdes, kus on segunenud nii võru, põlva, seto kui ka tartu murre. Kohalikku murret kasutatakse seetõttu, et siis hakkavad lavastused paremini tööle, sest kohaliku murde kasutamine aitab luua õhustiku, mis sobitub mängupaiga ja lavastuse temaatikaga. Siiski ei räägi kõik tegelased alati kohalikku murret, näiteks need tegelased, kes kehastavad linnainimesi või ametnikke, räägivad kirjakeeles. Kakskeelsuse abil püüab teater anda edasi kontrasti tegeliku maaelu ja ametnike poolt paberile pandud maaelu puudutavate dokumentide vahel.

Kõikide suvelavastuste ühise nimetajana saab välja tuua ka lavastuste alustekstid, mis on tellitud spetsiaalselt Lutsu Teatri jaoks Lõuna-Eesti kirjanikelt, kes tunnevad hästi konkreetse piirkonna maaelu. Sisend ideega on tulnud teatri produtsendilt ja seda on asunud koos teksti autori ja mõningal juhul ka lavastajaga koos arutama ning selle tulemusena sünnib lõplik tekst (Rüütle 2023). Enamik lavastusi räägib probleemidest või teemadest, mis on olulised Lutsu küla ja teiste maapiirkondade elanikele. Näiteks rääkis Olavi Ruitlase kirjutatud „Viimsepäevä läüge“ maapiirkondade väljasuremisest ja inimeste maalt lahkumisest, mis on tingitud sellest, et paljud teenused maal suletakse ning asemele luuakse sageli mitte nii kasutajasõbralikud e-teenused (Kurvits 2018). Ka teised Lutsu Teatri suvelavastused käsitlevad sarnaseid probleeme ja teevad seda läbi huumoriprisma. Muuhulgas leiab lavastustest ka ajalooliselt olulisi teemasid, millest nii mõnigi toob publikul pisara silma, sest mitmed sündmused, mida kajastatakse, on seotud konkreetselt Lutsu külaga või on muul moel eestlaste jaoks valusad mälestused. Seega ei saa öelda, et lavastustes tehakse ainult nalja. Ilmselt on ühine ajalugu ja samas oskus enda probleemide üle naerda just see, mis laseb publikul teatritegijatega samastuda ning aitab luua ühtsustunnet. Sarnaselt leiab ka Vrtovec Beno (2020: 251–252), et kindla kohaga seotud sündmuste põhjal tehtud lavastus pakub samaaegselt võimalust tundma õppida piirkondlikku pärimust ja samal ajal suurendab selle läbi ühtekuuluvustunnet. Oluline on, et teksti autor pööraks tähelepanu kohalikele murdele ja tegevus toimiks kasvõi osaliselt kohas, kus sündmus ajalooliselt toimunud on, suurendades seeläbi veelgi teatritegijate ja ka publiku kogukonnatunnet (Samas).

Näiteks teatri esimene lavastus „Rummu Jüri ehk Tamasseri rauad“ (autor Jaanus Tordik, lav Jaan Willem Sibul, 2014/2015) tõi paljudele eestlastele tuttava Rummu Jüri 1948. aastasse ja pani ta

võitlema kommunistliku korra vastu. Koomika kaudu pilati kunagist riigikorda ja näidati, kuidas oleks võinud Lutsu küla saatus muutuda, kui ka päriselt oleks sel ajal üks Jüri Rumm eksisteerinud. Kaugemalt pärit või nooremad inimesed vaatasid lavastust kui lihtsalt humoorikat suvetükki, kuid kohalikud mäletasid kindlasti, et kolhoos nimega „Uus tee“ on päriselt Lutsu külas loodud kolhoos (Rüütle 2023). Läbi Eesti ajaloo rändab ka „Lõõtsajumal“ (autor Ivo Parbus, lav Ivo Eensalu, 2021/2022), mis räägib Põlvamaa lõõtsalegendi Karl Kikase (1914–1992) elust. Kuna Kikas sündis ja suri Eesti Vabariigis, jõudis ta ära näha pika okupatsioonaja ja kõik olulisemad sündmused meie lähiajaloo. Muuhulgas kajastatakse lavastuses nii küüditamist kui ka laulvat revolutsiooni ja nende sündmuste mõju väikesele maakohale ning sealsetele elanikele. Sellised lavastused on ühelt poolt heaks ajalootunniks nendele, kes pole kujutatud sündmustest või inimestest midagi kuulnud, kuid teisalt aitavad inimestel alles hoida kollektiivset mälu meie keerulise ajaloo osas.

Kes kunagi mõnda Lutsu Teatri lavastust nägema on juhtunud, teab, et mitte ainult olulised teemad pole need, mis publikut köidavad. Kindlasti käib osa inimesi harrastusteatri enda tuttavaid vaatamas, aga suur osa inimestest käib Lutsu Teatris vaatamas suurejoonelisi vaatamänge, mida teater samuti pakub ja mille järgi juba teadjamad lavastusi tunnevad. Kui loomade kasutamine teatris enam kedagi ei üllata, sest loomi on isegi kutselised teatrid enda siselavastustes kasutanud, siis Lutsu Teater kasutab lisaks loomadele ka palju pürotehnikat ja liikuvaid sõidukeid, luues sellega täiesti uue lavastusliigi. Lutsu Teatrisse minnes pole küsimus selles, kas etenduses masinaid näeb, vaid küsimus on selles, kui palju ja milliseid masinaid näeb (Kurvits 2018). Erinevates lavastustes on sõidukeid olnud alates muruniidukitest kuni lennukiteni ja päris kindel on see, et ühes lavastuses näeb vähemalt mitut erinevat sõiduautot. Mõningal juhul võib näha ka traktoreid ja busse. Näiteks Heiki Vilepi teksti põhjal valminud lavastuses „Täiesti salajane“ (2016/2017, lav Jaan Willem Sibul) oli igal etendusel kohal lennuk, kust visati välja nukk (imateerimaks lennukiga saabuvat spiooni). Janno Rüütle (2023) sõnul olid esialgsed lennukiga seotud plaanid veelgi suuremad, kuid turvalisuse kaalutlustel tuli plaane muuta:

See lennuk oli huvitav jah. Meil oli alguses veel idee, et lennuklubi tuleb lennukiga ja päris langevarjur hüppab lennukist alla, aga see läks liiga keeruliseks, sest meil on seal elektriliinid ja maandumine poleks turvaline olnud. Siis visati lihtsalt nukk alla, et oleks näha, et spioon tuleb lennukist. (Rüütle 2023)

Lisaks mitmetele sõidumasinadele kasutatakse Lutsu Teatris ka ohtralt pürotehnikat. See on tingitud paljudest Eestimaa pinnal toimunud lahingutest, sest kui meie ajalugu on seotud nii

mitmete veriste sündmustega, siis ei saa neist ka ajaloost rääkivates lavastustes mööda minna. Lavastuses „Täiesti salajane“ viidi ka pürotehnika kasutamine uuele tasemele, kui igal etendusel lendas õhku üks kuivkäimla. Ohtrate liikuvate sõidukite ja pürotehnika kasutamine võib kujuneda ka ohtlikuks ja nõuab teatritegijatelt eriti suurt tähelepanelikkust, kuna aeg-ajalt on publikut nii palju, et tribüünidele tuuakse juurde lisapinke ning osa publikust istub enda matkatoolidel või piknikutekkidel. Olles ise sattunud ühele sellisele etendusele, kus publik istus kõikvõimalikel vabadel pindadel, saan öelda, et enne etendust oli väga range instruktaaž, kuhu tohib istuda ja kust tohib vajaduse korral etenduse ajal liikuda, et kõik ohutu oleks. See näitab minu hinnangul, et kuigi teatritegijate jaoks on oluline, et kõik soovijad ära mahuksid, ei tehta enda kasumi teenimise eesmärgil järeleandmisi turvalisuses.

See, miks publikut nii palju Lutsu Teatri etendustele tuleb, on kindlasti eraldi uurimisteema, mida võiks tulevikus käsitleda. Saan ainult oletada, et üheks põhjuseks on keskkond, mis Lutsu külaplatsil luuakse ning mida on võimalik etenduse vaheajal või ka enne ja pärast etendust nautida. Keskkond võiks olla järgmine märksõna, mis iseloomustab teatri vabaõhulavastusi. Lavastuse „Rummu Jüri ehk Tamasseri rauad“ tegevus toimus 1948. aastal, mida iseloomustasid erinevad nõukogude inimesi sütitavad loosungid. Ajastutruu õhkkonna loomiseks oli etendusele saabudes juba eemalt võimalik näha üle sõidutee tõmmatud punases kirjas loosungeid, puhvetist osta barankasid, kalja, heeringavõileiba, puskarit jm ning teatrisse saabujaid tervitas piletikontrollis militsionäär Fedja, kes nii mõnelegi juba soojenduseks väikest pitsi pakkus. (Kurvits 2015). Ka „Lõõtsajumalas“ loodi etenduse välisel ajal publiku meeleolu lõõtsamuusikaga ja pärast etendust oli võimalik publikul jääda simmanile jalga keerutama (Kurvits 2021). Käesoleval suvel esietenduva lavastuse „Turg“ raames on tegijatel plaanis lisaks teatri tegemisele korraldada turg, kus publik saaks kaupa osta ja mis aitaks luua vajalikku meeleolu. Kas see plaan ka realiseerub, saab näha käesoleva aasta juunikuus. Eeltoodud näited peaksid hästi ilmestama, kui palju vaeva näeb Lutsu Teater selleks, et publik naudiks kogu teatriõhtut, ja pakub teemakohase keskkonna loomisega kohaletulnutele veelgi rohkem elamusi, kui seda suudaks pakkuda ainult lavastus.

Aga väga huvitav asi on see, et me just selle nädala proovis mõtlesime, et kuna meil on turu teema, siis oleks väga hea võimalus anda Põlvamaa taludele võimalus oma toodangut tulla müüma ja tutvustama. Et me saaksime neid tooteid etenduses kasutada ja nad saaksid neid tooteid ka etenduse eelselt ja vaheajal müüa. (Intervjueeritav 1)

Publiku meeleolu aitavad hoida lavastustes kasutatav elav muusika ja laul ning palju tantsulist liikumist, mis paneb ka publikul jala tatsuma. Kui „Lõõtsajumalat“ reklaamiti Eesti esimese

lõõtsamuusikalina, polnud ilmselt keegi üllatunud, et lavastuses leidis palju laulu ja tantsu, sest laulud ja tantsud on osa muusikalizhanrist. Tegelikult võiks isegi öelda, et kõik Lutsu Teatri vabaõhulavastused on muusikalid, sest seal leiab ohtralt laulu ja tantsu. Producersendi sõnul kasutatakse elavat muusikat just selleks, et tagada lavastuste parem kunstiline tase (Rüütle 2023). Parema kunstilise taseme loomiseks kasutatakse ka muusikalisi kujundajaid, mitte ei lasta helilindilt valmis muusikat. Lisaks sellele, et laulu- ja tantsunumbreid esitavad kohalikud, on mitmetesse lavastustesse olnud kaasatud ka kutselised lauljad ja pillimehed. Nii võis „Rummu Jüris“ kuulda ooperilaulu lavastaja Jaan Willem Sibula enda esituses ja järgmisel suvel esietendunud „Täiesti salajases“ kõlasid samuti tuntud ooperiviisid, kuid sel korral hispaanlasest solisti German Javier Gholami Torres-Pardo esituses (Kurvits 2016). Enamasti kaasnevad muusikaliste numbritega ka tantsud. Tantsijad on kas kohalikku päritolu tantsijad-koreograafid või kogu külarahvas. Teadupärast on eestlased laulu- ning tantsurahvas ning tantsud ja laulud on olnud osa meie ajaloost, nii et seega on täiesti loogiline, et neid näidatakse ka teatrilaval. Lisaks loob elav muusika ka publikule hoopis meeldejäävama mälestuse teatriõhtust.

Kõik eelpool nimetatud tunnused olid ühised enamikele Lutsu Teatri lavastustele. Siiski on kogu tegutsemisaja jooksul toodud välja ka mõned üksikud lavastused, mis teistest mingil põhjusel erinevad. Peamiselt mängitakse täiskasvanutele, kuid aastate jooksul on välja toodud kaks koguperelavastust („Kapiukse kollid“, lav Jaan Willem Sibul, 2017 ja „Unemati udujutt“, lav Veikko Täär, 2021/2022), mis mõlemad põhinevad Heiki Vilepi samanimelistel raamatutel. Koguperelavastused erinesid teistest lavastustest ka keeleliselt, kuna seal ei räägitud kohalikkude murret ning tegevustik polnud kuidagi seotud maapiirkondade argimuredega.

Kui enamik lavastustest on kirjutatud erinevate autorite poolt spetsiaalselt Lutsu Teatri tellimusel, siis selles suhtes tuleb erandina välja tuua 2021. ja 2022. aasta suvel mängitud „Lõõtsajumal“, mis oli Lutsu Teatrile omane selles osas, et näidend valmis spetsiaalselt ette antud teemal ja oli seotud maapiirkonnaga, kuid sel korral oli näidendi tellijaks Põlva Vallavalitsus, mitte teater. Lisaks teksti tellimisele oli vald leidnud ka lavastaja ning pöördus valmis näidendiga Lutsu Teatri poole, et teater leiaks näitlejad ja tooks lavastuse välja enda mänguplatsil (Rüütle 2023). „Lõõtsajumal“ erines tavapära lavastustest ka selle poolest, et tegemist oli esimese muusikaliga ning kuigi muusikat leiab ka teistest Lutsu Teatri lavastustest, oli selles lavastuses laval koguni 30

lõõtspillimängijast koosnev orkester. Nii palju pille pole varem teatri laval nähtud. Sellest sündmusest sündis teatril koostöö lavastaja Ivo Eensaluga, kes toob välja ka sel suvel esietenduva lavastuse ning koos teatri produtsendiga peetakse juba plaani ka järgmisel suvel koostööd jätkata.

Teatri algusaastatel on lavale toodud ilma suuremate muudatusteta ka kaks valmisnäidendit: inglise näitekirjaniku Robin Hawdoni „Täiuslik pulm“ (lav Jaan Willem Sibul, 2015/2016) ja Erki Aule „Astuge sisse!“ (lav Peeter Volkonski, 2016). Kui vaadelda teatri üldist käekirja, siis juba olemasolevate tekstide lavastamine ilma teksti ümber kirjutamata pole Lutsu Teatrile omane tegevus. Mõlemad lavastused erinesid tavapärasest veel seetõttu, et need ei olnud võrukeelsed, neid ei mängitud Lutsu külaplatsil ning kaasa tegid kutselised näitlejad. Ainsa harrastusnäitlejana mängis lavastuses „Astuge sisse!“ Ülle Sillamäe, kes muidu Lutsu Teatris kaasa teinud pole. Nimetatud lavastusi mängiti Alatskivil ja lisaks anti lavastusega „Astuge sisse!“ kaheksa etendust Eesti Maanteemuuseumis. Seega saab öelda, et need kaks lavastust on teatri tavapärase repertuaari ja tegevuse täielikud vastandid.

Oma kümneaastase tegutsemisaja jooksul on Lutsu Teater välja toonud kolm lavastust, mis põhinesid juba olemasolevatel tekstidel, kuid mida teater kohandas kohalike olude jaoks rohkemal või vähemal määral. „Presidendi loož“ (lav Jaan Willem Sibul, 2015) põhines Poola helilooja Tadeusz Dobrzanski operetil „Kuninga loož“ ja selle kohandas lavastaja Põlvamaale sobivamaks, kuid suuresti teksti muutmata. Teine lavastus oli Aidi Valliku kirjutatud „Kalevipoeg ehk Kroonikad kuninga elust“ (lav Jaan Willem Sibul, 2017), mis põhines meie rahvuseeposel, ning kolmas lavastus oli 2019. aastal esietendunud „Siin me oleme, Tõde ja õigus“ (lav Siim Maaten), kus saavad Aidi Valliku sule läbi kokku Juhan Smuuli ja A. H. Tammsaare kuulsate teoste tegelased. Kui viimati nimetatut oli muus osas täiesti tavapärase Lutsu Teatri vabaõhulavastus, siis esimeses kaks erinesid teatri tavapärasest repertuaarist selle poolest, et neid lavastusi mängiti siseruumides ja nendega anti mõned väljasõiduetendused. Kusjuures tegemist oli Lutsu Teatri siiani ainsate väljasõiduetendustega. Kui „Presidendi loožiga“ käidi külalisetendusi andmas ainult Põlvamaa piires, siis lavastusega „Kalevipoeg ehk Kroonikad kuninga elust“ anti külalisetendusi üle kogu Eestimaa. Peamine põhjus, miks just „Kalevipoeg“ kaugemale on reisinud, võibki olla see, et Kalevipoega ja tema vägitegusid teavad kõik, samal ajal kui presidendiga Põlva pargis juhtuvad sündmused ei pruugi väljaspool Põlvamaad kedagi huvitada. Tavapärasest repertuaarist

erinesid kõnealused lavastused veel sellepoolest, et seal ei räägitud murdes ning laval oli võrdlemisi vähe tegelasi. Tegelaste väike arv iseloomustab ka kutseliste näitlejatega tehtud Lutsu Teatri lavastusi, samas kui harrastusnäitlejatega Lutsu külaplatsil tehtud lavastustesse on enamasti kaasatud suurem hulk näitlejaid ja kohalikke külaelanikke.

Kokkuvõtteks saab öelda, et kuigi kõik Lutsu Teatri lavastused pole aastate jooksul olnud samasugused ja katsetatud on erinevaid lahendusi, on teater siiski leidnud endale sobiva žanri, mida ühelt poolt võiks nimetada vaatamänguliseks vabaõhulavastuseks, kuid teiselt poolt külamuusikaliks. Just see žanr iseloomustab kõige paremini nende kunstilist tegevust ja eristab neid teistest (harrastus)teatritest teatrimaastikul.

3. INIMESTE MOTIIVID LUTSU TEATRIS TEGUTSEMISEL JA NENDEGA SEOTUD VÄÄRTUSED

Käesoleva peatüki eesmärgiks on anda ülevaade sellest, miks inimesed Lutsu Teatris harrastusnäitlejatena kaasa teevad. Esimene alapeatükk keskendub inimeste motiividele harrastusteatriga tegelemisel ning teine alapeatükk Lutsu Teatriga seotud väärtustele. Ülevaate andmisel tuginetakse Richard Schechneri seitsmele kultuurietenduse funktsioonile, mida käsitleti põhjalikumalt töö esimeses peatükis. Saamaks teada, millised Schechneri funktsioonidest on olulised Lutsu Teatri inimeste jaoks, viidi läbi poolstruktureeritud intervjuu Lutsu Teatri produtsendi ja viie näitlejaga. Intervjuud viidi läbi erineva soo ja vanusega harrastusnäitlejatega, kes on Lutsu Teatris kaasa teinud rohkem kui ühes lavastuses. Richard Schechneri etenduse funktsioonid on siin välja toodud selles järjekorras, milliseid funktsioone intervjuueeritavad kõige olulisemaks peavad.

3.1. Lutsu Teatri liikmete motiivid harrastusteatriga tegelemisel

Meelelahutus

Eespool selgus, et publiku jaoks on meelelahutus peamine põhjus teatris käimiseks (Kivirähk 2016: 31). Enamasti eeldatakse, et meelelahutus on midagi lõbusat. Seetõttu uuriti intervjuude käigus, kas inimesed teevad Lutsu Teatri lavastustes kaasa eelkõige seetõttu, et see on lõbus või on see oluline inimesele endale või teda ümbritsevatele kogukonnale. Järgnevalt paluti intervjuueeritavatel välja tuua, milline osa teatritegemisest on nende jaoks töö ja milline lõbu. Vastustest selgus, et inimesed teevad Lutsu Teatris kaasa peamiselt seetõttu, et see on lõbus ja pakub midagi olulist just inimesele endale. Samas on vastajate meelest siiski oluline ka seltskond, kellega koos harrastusteatrit tehakse, kuna suuresti loobki seltskond selle keskkonna, kus teatrit on lõbus teha. Näiteks ütleb Intervjuueeritav 2 nii: „Minu jaoks on Lutsu Teater ainult lõbu. Töö pole see kunagi olnud. Pigem on mu hinges olnud mingi tühimik ja see teater täidab midagi, mida töötasu ei saa täita.“ Kui uurida harrastusnäitlejatelt, kas nende jaoks on olulisem prooviperiood või etenduste andmine, peetakse oluliseks kogu lavastusprotsessi. Kuigi nii mõnedki intervjuueeritavatest tunnistavad, et protsess pole kerge, ei pea enamik neist siiski lavastusprotsessis osalemist tööks:

Kui ma oleksin lavastaja, siis see oleks minu jaoks töö. Kuna ma pole lavastaja ega professionaalne näitleja, siis ma ei pea seda enda tööks. Pigem on ta minu jaoks hobi, aga päris niisama trillallaa-trullallaa ta ka minu jaoks pole, sest sa pead ikkagi keskenduma ja rolli otsima. (Intervjueeritav 3)

Samas leitakse, et nii mõnigi protsessi osa on nii keeruline, et võib harrastajatele hakata teatud olukordades tööna tunduma. Intervjueeritav 4 leiab: „Esietendus on muidugi kõige põnevam, vahepealsed etendused on natukene nagu töö, et pead need lihtsalt ära tegema ja viimane etendus on siis jälle lõbusam.“ Nagu Rait Avestiku läbi viidud intervjuudest (mida saab lugeda raamatust „Teatriarmastajad. Teatriharrastamisest Eestis“, 2020) selgus, siis sageli võivad harrastusteatri teatrite proovid suure enamuse ajast kuluda jutustamisele ning uudiste vahetamisele. Sellistel juhtudel ei pruugi harrastusnäitlejad tajuda proovi olulisust ning peavad oluliseks ainult etenduste andmist. Lutsu Teatris kaasa löövad inimesed peavad võrdselt oluliseks nii prooviperioodi kui ka etenduste andmist. Intervjueeritav 1 ütleb: „Ma ootan nii prooviperioodi kui ka etendust võrdselt. Ma olen teinud ka kooliteatrit, kus ootad seda väljundit ehk etendusi rohkem, aga Lutsu Teatris ma ikka naudin prooviprotsessi ka.“ Siiski jääb intervjuudest kõlama see, et kuigi oluliseks peetakse mõlemat, kipub harrastajate jaoks prooviprotsess olema huvitavam ja lõbusam, kuna seal saab katsetada ja otsida erinevaid võimalusi enda tegelaskuju lahendamiseks. Kõikidest läbi viidud intervjuudest jäi kõlama prooviprotsessi olulisus ja mängulisus, kuid keegi ei maininud kordagi, et proovid oleksid olulised, sest siis saab teiste liikmetega uudiseid vahetada või niisama lobiseda. Kindlasti tehakse proovides ka seda, kuid pigem lõunapausi ajal või vaheaegadel, sest proovid toimuvad nädalavahetusel ja kestavad terve pika päeva. Samas etendused kipuvad Lutsu teatri inimeste jaoks olema vähem huvitavad, kuna need põhinevad suuresti kordamisel ja muutuvad seetõttu harrastajate jaoks pigem tehniliseks.

Ilu loomine

Sarnaselt kutseliste teatritega on ka harrastusteatri eesmärgiks oma lavastustega pakkuda publikule kunstilist naudingut. Kõik intervjueeritud Lutsu Teatri näitlejad rõhutavad, et nende jaoks on lavastuse kunstilise taseme tõstmine oluline ja nii mitmedki näitlejad tegelevad pidevalt enese arendamisega, et tõsta omalt poolt lavastustes kunstilist taset. Lisaks on teatri produtsent ja lavastaja kaasanud lavastustesse mitmeid professionaale (nt kunstnikud, lavastajad, valgustehnikud, kutselised näitlejad jne), et pakkuda publikule kutseliste teatritega võrdsel tasemel teatrielamusi ja samal ajal võimaldada harrastusnäitlejatel kutselistelt teatritegijatelt õppida ning ise seejuures samuti paremaks muutuda. Näiteks ütleb Janno Rüütle (2023): „Meil on kõik

lavastajad professionaalsed olnud ja see tase peab olema. Seal ei saa hinnaalandust teha, nagu ei saa hinnaalandust teha sellelt, et heli või muusika tuleb makilindilt.“ Peamine vastutus kunstilise taseme eest lasub kutselistel teatritegijatel, eelkõige lavastajal. Kui lavastaja vastutust ei võta, siis on teinud seda mõni teatriharidusega näitleja. Näiteks ütles selle kohta üks intervjueeritav nii:

Lavastajad on erinevad ja mõni lavastaja on laisk olnud ning me oleme siis teinud nii, nagu meile endale hea tundub. Aga kui on kutselised näitlejad ka pundis, siis nemad on aidanud lavastada ja kaasa mõelda, kuidas saaks rolli või tükki paremaks teha. (Intervjueeritav 5)

On tunda, et produtsendi seisukoht, et teatrit tuleb teha võimalikult kõrgel kunstilisel tasemel, on edasi kandunud ka mitmetesse näitlejatesse, kes leiavad erinevaid võimalusi end iseseisvalt arendada. Näiteks need näitlejad, kes on saanud mingil tasemel näitlejakoolitusi, tegelevad rohkem enda tegelaskuju tundma õppimise ning analüüsimisega kui need, kes pole üldse mingisugust näitlejakoolitust saanud ning otsivad juurde lisainformatsiooni tegelase või ajastu kohta:

Sel aastal on mul natukene keerulisem karakter ja mul on informatsiooni puudus selle karakteri kohta, kes ma olen. Siis ma tegelikult otsin juurde infot ja mõtlen vahepeal õhtuti selle karakteri peale ning üritan luua temaga kontakti. Proovides üritan ka sügavuti aru saada, kes mu karakter on, miks ta on seal ja kuidas ta sinna sattus. (Intervjueeritav 1)

Teised aga leiavad mooduseid, kuidas parendada endas neid külgi, mis tunduvad probleemsed, näiteks teksti edastamise oskusi: „Ma toetun väga palju lavastajale, et ta aitaks mul kriitiliselt ennast vaadata. Ma tahaksin rohkem saada tagasisidet, aga kuna see pole võimalik, siis ma lindistan ise enda teksti üles, kui ma teksti harjutan ja analüüsin seda.“ (Intervjueeritav 2) Oluliseks peetakse ka seda, et ühes lavastuses teha paralleelselt vähem rolle, et oleks võimalik see üks roll paremini selgeks õppida ning seeläbi pakkuda paremat kunstilist taset. Näiteks ütles Intervjueeritav 5: „Eelmine aasta mõtlesin, et ma ühes etenduses enam kahte erinevat osa ei tee. Minu jaoks see ümberkehastumine oli üsna raske ja keeruline oli rolli hästi teha, kui pidin kahte erinevat osa tegema.“ Seega saab öelda, et Lutsu Teatri inimeste jaoks on oluline, et etendused oleksid esteetiliselt nauditavad ja lisaks kutselistele teatritegijatele panustavad ka harrastajad ise kunstilise taseme tõstmisesse.

Kogukonna loomine või selle tugevdamine

Kõikidest läbi viidud intervjuudest jäi tugevalt kõlama mõte, et Lutsu küla kogukond on tugev ja sama ühtehoidev on ka teatri kogukond, kus inimesed saavad teineteisele alati toetuda. Kuigi küla ja teater pole päris üks ja sama kogukond, kuna mitmed teatritruppi kuuluvad inimesed tulevad väljastpoolt Lutsu küla, on kaks kogukonda siiski omavahel tihedalt läbi põimunud. Üheks põhjuseks võib olla see, et nii teatrit kui külaelu veab eest sama inimene, mis loob võimaluse, et

teater ja küla on tihedalt seotud. Kuna Põlvamaa on väike koht, siis võivad kogukonda liita ka sarnane keskkond, probleemid ning ühised tuttavad. Intervjuude käigus selgus, et ka minul oli peaaegu kõikide intervjuueeritavatega väga palju ühiseid tuttavaid ja mõningal juhul isegi sugulasi, mistõttu tekkis mul kiiresti intervjuueeritavatega teistsugune side, kui seda on uurijal ja uuritaval. Suuresti on Lutsu Teatri tuumiktrupi moodustanud sõpruskond ning truppi on laiendatud nende sõprade, tuttavate ja sugulastega, mistõttu on kogukonnatunne samuti kergem tekkima. Lisaks on lavastusprotsessi erinevatel perioodidel kaasatud teatrikogukonda ka külakogukonna aktiivsemad liikmed:

Kindlasti on kogukonnatunne olemas nii teatris sees kui ka laiemalt. Etenduste ajal tuleb appi kogu küla või kes parajasti saab. Kes ehitab platsi, kes võtab piletimüügi enda peale. Näiteks platsi ehitaja tütar on helimehe assistent jne. Lisaks on näitlejatena kaasatud ka palju külainimesi. (Intervjuueeritav 4)

Kui küla ja teatri vahelist tugevat kogukonda ühendavaks lüliks võib pidada nii ühist geograafilist ja kultuurilist piirkonda kui ka sama eestvedajat, siis Lutsu Teatris on veel midagi, mis ühendab kutselised teatritegijad harrastajatega. Intervjuudest selgus, et kutseliste teatritegijate jaoks, keda ei seo Lutsu küla ega sealsete inimestega miski, on see kogukond sama oluline kui kohalike inimeste jaoks. Üheks põhjuseks, miks kutseliste jaoks saab kogukond oluliseks, võib olla see, et harrastusnäitlejad suhtuvad kutselistesse teatritegijatesse kui võrdsetesse ja *vice versa*. Kohalikud elanikud kaasavad kutselised näitlejad kogukonna tegemistesse, mis pole otseselt teatri tegemisega seotud, näiteks tõi Intervjuueeritav 2 välja: „Kutselised näitlejad tegelikult tulevad etendusi vaatama, kui nad lavastuses ei mängi, ja mäletavad kõikide harrastusnäitlejate nimesid, kui nendega rääkima tulevad, ning käivad harrastajatega läbi ka väljaspool etendusi.“ Üheks põhjuseks, miks kogukond nii hästi toimib ja miks kutselised ja harrastajad nii hästi läbi saavad, on see, et inimesi valitakse lavastustesse hoolikalt ja mingil määral on inimestel sarnased väärtused ja hoiakud, mistõttu võetakse üksteist kiiresti omaks ja luuakse kõigile meeldiv keskkond:

Kõik professionaalsed näitlejad, kes meil on sealt läbi käinud, ütlevad, et nad ei taha ära minna. Me lihtsalt võtame kõik, kes protsessis kaasa löövad, nii omaks, me võtame nad hästi vastu ja sinna on lihtsalt kokku sattunud õiged inimesed, kellega on hea koos olla. (Intervjuueeritav 1)

Identiteedi tähistamine või muutmine

Näitekunstiga tegelemine annab inimestele hea võimaluse kehastada kedagi teist ja õppida maailma tundma selle teise tegelase vaatenurgast. Kõik Lutsu Teatri näitlejad leiavad, et harrastusteatriga tegelemine on mõjutanud väga palju nende enesehinnangut ja vähesel määral ka identiteeti. Kuna valdavalt on kõik näitlejad Lutsu Teatrisse osalema kutsutud, siis tõstab juba see näitlejate enesehinnangut, et produtsent on pidanud neid piisavalt heaks, et neile mõnda rolli

pakkuda. Samas jäi mitmest intervjuust kõlma see, et soovitakse suuremaid rolle saada, sest arvatakse end juba piisavalt kaua teatris kaasa teinud olevat. See näitab, et inimesed, kes varem polnud soovinud näitlejaks saada ja olid meelitatud sellest, et neid kutsutakse, on teatri tegemise käigus mingil määral muutunud, eelkõige on tõusnud nende enesehinnang, et nad suudavad teha midagi enamat. Kõige enam tuuakse välja, et harrastusteatris kaasa löömine on tõstnud enesekindlust ja suurendanud esinemisjulgest. Need omadused on mitmele harrastusnäitlejale tulnud kasuks nii tööalaselt kui ka teistes eluvaldkondades:

Kui ma keskkoolis ei suutnud rääkida, kui järjekord minuni jõudis, siis nüüd muretsen ma ainult selle pärast, et äkki läheb tekst meelest ära. Julgust on hästi palju juurde tulnud ja seda stereotüüpidest lahti laskmist. Ma olen kindlasti julgem, tööalaselt olen ka hakanud läbi viima koolitusi ja see ei paku mulle enam üldse mingit pinget, kui ma teemat valdan. Enesekindlus ja mingil määral ka enesega rahulolu on suurenenud harrastusteatri tegemise käigus. (Intervjueeritav 2)

Noored, kes unistavad näitleja elukutsest, leiavad, et pigem pole harrastusteater muutnud nende identiteeti, vaid andnud kindluse, et nad tõesti soovivad pürgida kutselise näitleja elukutse poole. Näiteks ütleb Intervjueeritav 1: „Ma ei ütleks, et ta minu identiteeti kuidagi muutnud on, aga lihtsalt minu kui noore inimese jaoks on see hästi arendav võimalus. See on andnud mulle kindlustunnet, et näitleja elukutse, kelleks ma saada soovin, on minu jaoks õige valik.“ Kuigi eneseareng on kõikide Lutsu Teatri näitlejate jaoks inimesena oluline, on tähtis ka võimalus kehastada erinevaid tegelasi ning seeläbi näha maailma teisest vaatenurgast: „Aga minu jaoks esimesel kohal on ikkagi eneseväljendus, et sa saad olla erinevates rollides ja alles siis tuleb seltskond, kellega koos seda teha“, ütleb Intervjueeritav 3. Walcon ja Nicholson (2017: 32) toovad samuti välja, et harrastusteatris saab inimene kehastada väga erineva maailmavaatega tegelasi, mis muudab inimest seeläbi tolerantsemaks ning avardab tema silmaringi. Seega saab öelda, et harrastusteater mõjutab inimeste enesehinnangut ning aitab avardada nende silmaringi.

Tervendamine

Kõik intervjueeritavad tõid välja, et Lutsu Teater on olnud nende jaoks tervendav ning aitab inimesena veelgi paremaks muutuda, kuigi see pole selline funktsioon, mida igapäevaselt tajutakse erinevalt meelelahutusest, ilu loomisest või kogukondlikkusest. Kui võrrelda füüsilist ja vaimset tervist, siis kõige enam tuntakse harrastusteatris kaasa löömisest kasu just vaimsele tervisele. Eelkõige nähakse tervendavat funktsiooni just teistega suhtlemises ja suhtlemises ka selliste inimestega, kellega tavaelus võib-olla kokku ei puututa:

Ma olen muidu põllumees ja ma ise olen mõelnud, et ma olen põllumehe näinud küll ja küll. Nad on sellised vingatsid ja tüütud sellid. Kui seda teatrit poleks, siis ma oleksin ise samasugune. Teater toob

mind põllumehe rutiinist välja ja kuna sa suhtled hoopis teiste inimestega, siis see hoiab vaimset poolt. (Rüütle 2023)

Harrastusteatri saab pidada vaimset puhastavaks, sest ta pakub igapäevarutiinile vaheldust ning aitab kohtuda uute inimestega (Walton ja Nicholson 2017: 24). Lisaks uute inimestega kohtumisele annab teater võimaluse eneseteostamiseks ja aitab tasakaalustada igapäevaelu. Eelkõige nähakse harrastusteatri kaasa löömisel positiivset mõju tööelule, kuna soov harrastusteatri kaasa lüüa on nii tugev, et tööle tuleb selle võrra rohkem pingutada, et oleks võimalik harrastusteatri tegevuses kaasa lüüa:

Lutsu teatri mõju tervisele on olnud positiivne. Eelkõige seetõttu, et ta aitab kenasti sind serva peal hoida, et kui tööle on midagi halvasti ja mõtled loobuda, siis ei saa tööst loobuda, sest teatri on vaja teha. Inimestel tekib ju kohe küsimus, et kuidas teatri saab teha, aga tööd ei saa teha. (Intervjueeritav 4)

Peale vaimse tervise võib harrastusteater mõjutada ka inimeste füüsilist tervist. Kuigi mõjusid füüsilisele tervisele tajusid intervjueeritavad vähem, on siiski teatud mõjusid näha. Näiteks 2021. ja 2022. aasta suvel mängitud „Lõõtsajumal“ sisaldas palju tantsimist, mõjutas lisaks vaimsele tervisele harrastusteatri kaasa löömine positiivselt ka inimeste füüsilist tervist, eelkõige langetades inimeste kaalu ja tõstis toonust:

„Lõõtsajumalas“ pidi palju tantsima ja mina olin just nendes tantsustseenides. Rahvatantsu muudkui treenisime ja treenisime ja alguses mul ei läinud seelikul lukk kinni ja pärast läks lukk kinni ja veel kaks näppu mahtusid vahele. Füüsilise tervise koha pealt saab öelda, et sa olid väsinud, aga vormis. (Intervjueeritav 4)

Seega saab öelda, et harrastusteater mõjub inimestele tervendavalt ja eelkõige pakub see tuge vaimsele tervisele. Üheks põhjuseks, miks füüsilise tervise mõjusid nii vähe välja toodi, võib olla see, et paljud teatri liikmetest on igapäevaselt füüsiliselt aktiivsed ja seega ei oska nad hinnata, milline mõju füüsilisele tervisele on konkreetselt harrastusteatri ja millist mõju avaldavad nende teised füüsilist pingutust pakkuvad hovid.

Kokkupuude sakraalse ja/või demonlikuga

Olenevalt sellest, milline on näitleja roll, võib ta teatri kokku puutuda nii sakraalse kui demonlikuga. Kuigi nii mõnigi roll Lutsu Teatri on olnud negatiivne ja näitlejatel on olnud ebamugav seda rolli teha, pole teater inimesena kedagi siiski halvemaks muutnud. Näiteks oletab Intervjueeritav 2, et kui kellegi jaoks on teater kogu elu, siis teatud olukordades võib see inimest halvemaks muuta: „Ma ei tea, mis peaks juhtuma, et teater peaks inimesi halvemaks muutma. Võib-olla kui sa elad selles rutiinis ja see ongi sinu jaoks päris elu ja töö, et siis võib-olla muutud selliseks küünilisemaks, kui teatri tegemine pole enam lõbus.“ Intervjueeritav 4 oletab, et halvemaks võib teater muuta inimest ka siis, kui inimene hakkab end kõige tähtsamaks ja teistest

paremaks pidama: „Ma ei ole spetsialist, aga halvemaks võib teater muuta inimest siis, kui on väga palju tegeletud teatriga ja tekib üleolev suhtumine teatrisse ja teistesse.“ Üheks põhjuseks, miks Lutsu Teatris pole kokkupuudet demonlikuga kogetud, on ilmselt seotud teatri väärtustega, et pakkuda inimestele meelelahutust ja ka negatiivseid sündmusi vaadata läbi huumoriprisma.

Kõik intervjueeritavad on nõus sellega, et teater muudab inimest eelkõige läbi uute asjade õppimise ja maailmapildi avardamise paremaks. Peamiselt toodi välja, et teater muudab inimesed empaatilisemaks, kohusetundlikumaks ning õpetab rohkem teistega arvestama. Intervjueeritav 5 tõdeb: „Sa pead olema hästi kohusetundlik, võib-olla teater muudab sind kohusetundlikumaks, sa ei tohi teisi alt vedada.“ Sarnaselt identideedi loomisega aitab võimalus teist inimest kehastada muuta inimest paremaks tänu sellele, et see aitab paremini mõista teisi inimesi. Näiteks leiab Intervjueeritav 2: „Kui sa prooviperioodi lõpuks oled selle karakteri suutnud täielikult omandanud, siis sa oled kahestunud ja saad maailma teistmoodi vaadata ja see aitab tulevikus ka inimsuhetes olla tark ning mingit situatsiooni teise inimese mäta otsast vaadata.“ Hea meel on tõdeda, et harrastajad tajuvad seda, kuidas teater neid mõjutab ning eelkõige nähakse teatril positiivset mõju. Kui keegi näeks teatril negatiivset mõju või ta oleks millegi demonlikuga kokku puutunud, siis ilmselt ta harrastusteatriga enam ei tegeleks.

Õpetamine, kannustamine või veenmine

Kuna oma igapäevases elus tegelevad harrastusnäitlejad valdavalt teistel elualadel, on kõik intervjueeritavad leidnud, et Lutsu Teatris kaasa tegemine on avardanud nende maailmapilti ning andnud oskusi, mida saab enda igapäevaelus kasutada. Kõige enam areneb teatri tegemise käigus oskus panna end teise inimese olukorda ja seeläbi teisi inimesi paremini mõista. „Teater on õpetanud aru saama, kuidas teine inimene, olgu selleks siis lavastaja või minu tegelane, näeb seda maailma ja sa pead mingil määral selle tema maailmapildi enda omaga ühilduma. Ja see avardab ka enda maailma.“, ütleb Intervjueeritav 4. Ka need, kes igapäevases elus puutuvad teatud määral kokku teatri tegemise või muul moel esinemisega, leiavad, et Lutsu Teatris kaasa löömine on aidanud neil enda igapäevast tööd paremini teha ja andnud neile kindlustunde, et esinimine või teatri tegemine on nende jaoks õige tee. „Mulle tundub, et ma olen Lutsu Teatrist hästi palju võtnud kaasa asju, mida ma olen saanud enda näiteringitöös (näiteringi juhendamine) kasutada. Näiteks kasvõi see, et seljaga publikusse ei mängiks.“, leiab Intervjueeritav 1. Üldiselt ei taju

harrastusnäitlejad teatril õpetamise ega kannustamise funktsiooni. Pigem võib õpetamise funktsiooni pidada oluliseks publiku jaoks, kes saab teatrist näiteks uusi ajaloolisi või koduloolisi teadmisi. See vajaks aga publiku põhjalikumalt uurimist, et saaks kindlalt väita, et teatril on publiku jaoks suurem õpetuslik funktsioon kui teatritegijate jaoks.

3.2. Lutsu Teatri väärtused

Eelnevast alapeatükist tuli välja, et mitmedki Lutsu Teatri inimesed on paljudes asjades ühel meelel ja veidi teineteisega sarnase mõttemaailmaga. Seetõttu võib eeldada, et lisaks ühisele soovile teatrit teha, on inimestes olemas ka teatud sarnased väärtused, mida teater soovib oma liikmeskonnas kasvatada ning publikule või kogukonnale edasi anda. Selleks et hinnata, millised on teatri väärtused, küsiti intervjuueeritavate käest, milliseid väärtusi soovib teater enda liikmetes kasvatada ja mida kogukonnale edasi anda (Lisa 1 küsimused nr 17 ja 18). Lisaks uuriti, kas kõikidel liikmetel on sarnased väärtushinnangud ja kui palju mõjutavad rahastusallikad teatri väärtushinnanguid (Lisa 1 küsimused 19 ja 20).

Peamised väärtused, mida Lutsu Teater soovib oma trupis kasvatada, on Janno Rüütle (2023) sõnul järgmised: „Üksteisest lugupidamine peab olema, ilma selleta ei saa teatrit teha. See ongi see kohusetunne, sul peavad olema prioriteedid paigas.“ Intervjuueeritav 2 sõnul on kõige olulisemaks väärtuseks siiski see, et teatrit peab tegema rõõmuga ja nautima protsessi: „Janno [teatri produtsent – T. K.] on kogu aeg korranud seda, et ta tahab, et me naudiksime seda [teatri tegemist – T. K.] ja tunneksime rõõmu sellest. See rõõm on tema jaoks oluline. Kui sa tunned, et teed teatrit kohustusest, siis pigem ära tee seda.“ Lisaks tuuakse oluliste väärtustena välja kogukonnatunnet ning teineteisele toeks olemist. Siiski leitakse, et väärtused pole tingitud ühes piirkonnas elamisest, vaid kokku on saanud sarnaste mõttemaailmade ning väärtushinnangutega inimesed. See omakorda võib jälle olla tingitud sellest, et suuresti on teater välja kasvanud sarnase maailmavaatega inimestest, kes on juba varem koostööd teinud ja kelle koostöö on hästi sujunud.

Kogukonnatunne on Lutsu Teatris hästi tugev ja seda olen tajunud ise publikus viibides korduvalt. Seetõttu võib aimata, et lavastustes on midagi, mis publikut köidab ja mille abil saab kogukonnale teatud väärtusi edasi anda. Tegijad ise tajuvad, et peamiseks väärtuseks, mida nad soovivad kogukonnale edasi anda, on juhtida tähelepanu piirkonna olulistele probleemidele ning õpetada

probleemidele vaatama läbi huumoriprisma. Nii leiab Intervjueeritav 2: „Näidata seda, et meil on rasked ajad, aga õppida nende raskete aegade üle naerma, anda raskel hetkel kergendust ja hingetõmbepausi.“ Janno Rüütle (2023) sõnul on kõikidel lavastustel on ühtne läbiv teema, mille abil väärtusi publikule edasi antakse: „Meie läbiv teema on võibolla see, et maal on võimalik elada. Mingisugune ühiskonnakriitiline või irooniline suhtumine sellesse, kuidas ametnikud laua taga maaelu korraldavad. Kutsume inimesi tervele mõistusele ja pilame seda, mis meie arust vajab pilamist.“ Seda kõike tehakse läbi hoolivuse ja ühtekuuluvustunde, mis valitseb teatritrupi liikmete vahel ning kandub edasi ka publikusse ja kogukonda. Lisaks annab kogukonnaga koos teatri tegemine Intervjueeritav 4 sõnul edasi sõnumit: „Väärtuseks ongi kultuuri edasi andmine, kogukonna kaasatus ja see, et teatri tegemine on oluline ning peab kõigile kättesaadav olema.“ Seega saab öelda, et teatri peamiseks väärtuseks, mida soovitakse kogukonnale edasi anda, ongi ühtsustunne ja see, et nii teatritegijad ja publik on võrdsed ning kõigil on võimalik maapiirkonnas elada ning tegeleda sellega, mis neile meeldib.

Rahastamise allikate ja teatri väärtushinnagute kohta ei osanud paljud intervjueeritavad midagi konkreetset öelda, kuna neil puudus täpne info teatri rahastamisest. Siiski oldi arvamusel, et rahastamine mõjutab üldisemalt teatri tegemist, mitte aga nii palju teatri väärtushinnanguid. Kuna Lutsu Teater pole klassikalises mõttes harrastusteater, sest sinna on kaasatud suurel hulgal kutselisi teatritegijaid, jääb ta harrastusteatri ja kutselise teatri vahelisele hallile alale, mistõttu tuleb rahastamisvõimaluste leidmiseks olla loominguiline. Näiteks tehakse palju lavastusi võru keeles, sest siis saab toetust taotleda Vana Võrumaa kultuuriprogrammist. Väärtushinnangutest lähtudes on Lutsu Teater produtsendi sõnul saanud teha selliseid lavastusi, mis ühtivad nende esteetiliste väärtustega: „Oleme saanud teha seda, mida me tahame teha ja mis meile tundub, et on õige teha. Midagi sellist pole olnud, et oleks liiga poliitiline olnud või keegi oleks tulnud ütlema, et seda ei saa teha.“ (Rüütle 2023) Tänu tugevale kogukonnale ja ühtsetele väärtustele on saanud pakkuda publikule teatrit, mis käsitleb kohalikul tasandil olulisi teemasid ning mille tegemine pakub naudingut nii publikule kui ka tegijatele endile. See on saanud juhtuda ainult seetõttu: „Minu meelest on Lutsu Teater väga hästi vajalikud rahad kokku saanud ja ka palju asju sõpruskonnale üles ehitanud. Kui sul ikka lennuk lavastuses üle lendab, siis minu meelest pole Lutsu Teatris ükski asi jäänud tegemata, sest raha pole või pole sõpru, kes aitaks.“ (Intervjueeritav 3)

Kokkuvõttes saab öelda, et Lutsu Teatris on olemas kõik Zijilstra jt (2024: 464) poolt välja toodud väärtused. Kõige enam toovad harrastajad välja sotsiaalseid väärtusi (ühtekuuluvus, kogukonnatunne, teineteise abistamine). Üheks põhjuseks võib olla see, et sotsiaalseid väärtusi tajutakse tugevamalt, kuna need lähevad teatud määral kokku inimeste endi individuaalsete väärtushinnangutega. Kuigi väärtuste kohta küsides ei toonud keegi välja ühtegi esteetilist väärtust, tuli funktsioonide kohta käivatest küsimuste vastustest välja, et teater peab oluliseks ka Oidsalu (2012) poolt välja toodud väärtusi nagu kõrge professionaalsus ja teatrile pühendumine. Ilmselt ei osanud intervjueeritavad esteetilisi väärtusi välja tuua, kuna need on lõbusa vabaaja tegevuse kõrvalprodukt. Selle kõige juures ei jää tahaplaanile siiski ka hariduslikud väärtused, kuna harrastusteatri puhul tähendab kõrge professionaalsuse tagamine seda, et lavastuse jaoks tuleb kutselistelt õppida ja palju proove teha.

KOKKUVÕTE

Lõputöös analüüsisin Lutsu Teatri näitel, miks inimesed tegelevad harrastusteatriga, lähtudes Richard Schechneri seitsmest kultuurietenduse funktsioonist. Lisaks uurisin, millised on Lutsu Teatri väärtused. Ühelt poolt oli teema valimisel ajendiks isiklik huvi Lutsu Teatri vastu, kuid teisalt ajendas harrastusteatrit uurima fakt, et seni on teatriteaduses harrastusteatrile vähe tähelepanu pööratud. Minu töö eesmärgiks oli anda Lutsu Teatri näitel ülevaade motiividest, miks inimesed harrastusteatriga tegelevad.

Töö empiiriliseks aluseks olid Lutsu Teatri põhikiri ja kodulehekülg ning produtsendi ja viie näitlejaga läbi viidud intervjuud. Teoreetiliseks aluseks olid Richard Schechneri „Sissejuhatus etendusuuringutesse“ (2020) ja Rait Avestiku „Teatriarmastajad. Teatriharrastamisest Eestis“ (2020). Töö tugevusena võib välja tuua selle, et intervjueerisin erineva soo ja vanusega inimesi, et saada võimalikult laiahaardelist pilti harrastusteatris osalemise motiividest. Olen teadlik, et viie näitleja intervjuerimine ei anna kindlasti terviklikku pilti Lutsu Teatri näitlejate erinevatest tegutsemismotiividest, kuid vähene intervjueeritavate arv on seotud bakalaureusetöö piiratud mahuga.

Lutsu Teater tegutseb Põlvamaal Lutsu külas alates 2013. aastast. Teatris tegutseb harrastusnäitlejate tuumiktrupp, kuhu kuulub seitse näitlejat, kuid igasse lavastusse on kaasatud lisaks veel teisi harrastajaid ja kohalikke külaelanikke. Teatris lavastavad kutselised lavastajad ning teevad kaasa ka professionaalsed näitlejad. Oma ala professionaalid on ka etendust toetavad töötajad (kunstnikud, heli- ja valguskujundajad, grimmeerijad jne). Lavale tuuakse peamiselt täiskasvanutele mõeldud algupäraseid näidendeid, mis on sündinud produtsendi ja kohalike kirjanike koostöös. Lisaks algupäranditele on proovitud ka dramatiseeringut, lavastatud mõned tõlkenäidendid ja tehtud kaks koguperelavastust. Lutsu Teatril on välja kujunenud talle omane repertuaar, mis koosneb peamiselt suvistest vabaõhulavastustest. Etendustegevus toimub enamjaolt võru keeles ning võimendab maapiirkonna muresid ja rõõme. Kuna lavastustesse on kombineeritud ka ohtralt tantsu- ja muusikanumbreid ning efektset šõud pakutakse mitmete liikuvate sõidukite ning suitsevate püssidega, siis võib Lutsu Teatri lavastusi nimetada ka

külamuusikalideks. Seda kõike tehakse kindla eesmärgiga pakkuda publikule kutselise teatriga samal tasemel elamust.

Richard Schechner on välja toonud kultuurietenduse seitse funktsiooni: meelelahutus; ilu loomine; identiteedi tähistamine või muutmine; kogukonna loomine või selle tugevdamine; tervendamine; õpetamine, kannustamine või veenmine; kokkupuude sakraalse ja/või demonlikuga. (Schechner 2020: 62) Ta väidab, et erinevaid sündmusi saab vaadelda etendustena ning sõltuvalt sellest, kes ning millist sündmust vaatab, võivad sel olla erinevad funktsioonid. Harrastusteatri etendused jäävad rituaali ja kommertslavastuse vahele ning kannavad mitmeid kultuurietenduse funktsioone. Tuginedes Rait Avestiku läbi viidud intervjuudele, võib öelda, et kõige enam nähakse harrastusteatri olulisust meelelahutuse pakkumises, ühtse kogukonna loomises ja teatritegemisest huvitatud inimeste koondamises ning võimaluses muuta oma identiteedi läbi uute rollide. Veidi vähem näevad harrastajad harrastusteatri õpetamise, tervendamise või millegi sakraalse või demonlikuga kokkupuute funktsiooni. (Avestik 2020)

Lutsu Teatri inimeste jaoks on harrastusteatri kõige olulisem funktsioon samuti meelelahutus. Sellele järgnevad ilu ning kogukonna loomine ja identiteedi tähistamine. Sarnaselt teiste harrastajate arvamusel peeti ka Lutsu Teatris vähem olulisteks funktsioonideks tervendamist, kokkupuudet sakraalse või demonlikuga ning õpetamist. Seega saab öelda, et Lutsu Teatri inimesed peavad harrastusteatri juures oluliseks samu funktsioone, mida peavad oluliseks teised teatriharrastajad.

Läbi viidud intervjuudest selgus, et Lutsu Teatri inimesed on paljuski sarnase mõttemaailmaga, mistõttu võib eeldada, et lisaks ühisele soovile teatrit teha on inimestes olemas ka teatud sarnased väärtused. Trupisiseselt peetakse kõige olulisemaks väärtuseks teineteisest lugupidamist, üksteise toetamist ja kogukonnatunnet. Lutsu Teatri liikmed väärtustavad ka lavastusprotsessis osalemist ning selle nautimist. Lavastustega proovitakse kogukonnani viia mõtet, et kultuur on oluline ka väiksemates piirkondades ning maal on võimalik elada, sest kõik on võrdsed ja kõigil on võimalik ühistesse ettevõtmistesse panustada, kui selleks soovi on. Seda teadmist püütakse publikusse viia läbi huumori, et nõnda juhtida tähelepanu kogukonna või piirkonna olulistele probleemidele. Suuresti tänu ühtehoidvale kogukonnale ja sarnastele väärtushinnangutele saab Lutsu Teater teha

lavastusi, mis käsitlevad kohalikul tasandil olulisi teemasid, pakkudes samal ajal hingelist naudingut nii publikule kui ka tegijatele endile.

Kuna Lutsu Teater on suuresti seotud kohaliku kogukonnaga ning seal teevad kaasa ka kutselised teatritegijad, võiks edaspidi uurida, milliseid funktsioone näevad harrastusteatri kutselised teatritegijad, publik ning kohalikud, kes on teatri tegevusse kaasatud muul moel kui näitlemine.

KASUTATUD MATERJALID

1. Avestik, Rait 2020. *Teatriarmastajad. Teatriharrastamisest Eestis*. Tallinn: Eesti Harrastusteatri Liit.
2. Cremona, Vicki Ann; Galea, Marco 2020. The Amateur Theatre in Malta. *Amfiteater*, (8)1, 197 – 208.
3. Eesti Statistikaamet, <https://estat.stat.ee/StatistikaKaart/VKR> (04.05.2023)
4. Kivirähk, Juhan 2016. *Teatri positsioon ja roll ühiskonnas*. Tallinn: Eesti Etendusasutuste Liit, Eesti Teatriliit.
5. Kurvits, Triinu 2015. Rummu Jüri ehk Tamasseri rauad. *Triinu teatriblogi*, 13.06 <https://triinujakultuur.blogspot.com/2015/06/rummu-juri-ehk-tamasseri-rauad.html> (19.05.2023).
6. Kurvits, Triinu 2016. Suvelavastus „Täiesti salajane“. *Triinu teatriblogi*, 17.06 <https://triinujakultuur.blogspot.com/2016/06/suvelavastus-taiesti-salajane.html> (19.05.2023).
7. Kurvits, Triinu 2018. Viimsepäevä läüge. *Triinu teatriblogi*, 11.07 <https://triinujakultuur.blogspot.com/2018/07/viimsepaava-lauge.html> (19.05.2023).
8. Kurvits, Triinu 2021. Eesti esimene lõõtsamuusikal „Lõõtsajumal“. *Triinu teatriblogi*, 12.06 <https://triinujakultuur.blogspot.com/2021/06/eesti-esimene-lootsamuusikal-lootsajumal.html> (19.05.2023).
9. Lavastused, Lutsu Teatri Seltsi koduleht, <https://lutsuteater.ee/lavastused/> (23.04.2022).
10. Oidsalu, Meelis 2012. Teater ja väärtused. *Sirp*, 05.04.
11. Põhikiri 2013. Lutsu: Lutsu Teatri Selts.
12. Saar, Evar 2016. *Eesti kohanimeraamat*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
13. Saro, Anneli; Toome, Hedi-Liis 2020. The Challenges of the Estonian Amateur Theatre Field. *Amfiteater*, (8)1, 167 – 181.
14. Schechner, Richard 2020. *Sissejuhatus etendusuuringutesse*. Tallinn: Eesti Teatriliit.
15. Silm, Sander 2015. Kuidas põllumehes sai teatriprodutsent. *Õhtuleht*, 17.07.
16. Sutrop, Margit; Harro-Loit, Halliki; Jung, Nelli. Tartu Ülikooli eetikaveeb. <https://www.eetika.ee/et/haridus/moraalikasvatus/juhtum/687735> (29.05.2023).

17. Zijlstra, Antine; Cremona Vicki Ann; Saro Anneli 2024. Amateur Theatre in Europe: Organisation, challenges, and values. *The Routledge Companion To Contemporary European Theatre and Performance*. Käsikiri. New York: Routledge.
18. Tobreluts, Janis 2019. *Tobreluts 200: Kaks sajandit priiust ja priinime*. Perekonnalooline kogumik. Lutsu. <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:403374/344790/page/1>
19. Van Maanen, Hans 2009. How to Study Art Worlds: On the Societal Functioning of Aesthetic Values. Amsterdam: Amsterdam University Press.
20. Vrtovec Bano, Ana 2020. The Preservation, Presentation and Use of Cultural Heritage in Amateur Theatre. *Amfiteater*, (8)1, 250–253.
21. Walcon, Erin & Nicholson, H 2017. The Sociable Aesthetics of Amateur Theatre. *Contemporary Theatre Review*, 27:1, 18-33, DOI: 10.1080/10486801.2016.1262851

Intervjuud

- Kooskora, Kristin 2023. Intervjuu töö autorile, Põlva, 8. mai. Helisalvestis autori valduses.
- Lihtsa, Egle 2023. Intervjuu töö autorile, veebis, 12. aprill. Helisalvestis autori valduses.
- Nagelmaa, Uno 2023. Intervjuu töö autorile, Põlva, 17. aprill. Helisalvestis autori valduses.
- Põvvat, Helje 2023. Intervjuu töö autorile, Põlva, 12. mai. Helisalvestis autori valduses.
- Rüütle, Janno 2023. Intervjuu töö autorile, Põlva, 7. mai. Helisalvestis autori valduses.
- Saar, Liili 2023. Intervjuu töö autorile, Tartu, 20. aprill. Helisalvestis autori valduses.

Summary

In my Bachelor's thesis, titled „**Motives for participating in amateur theatre on the example of NPO Lutsu Theatre Society**“, I analyzed why people engage themselves into the amateur theater, based on Richard Schechner's seven functions of a cultural performance. In addition I researched what values does Lutsu Theatre represent. The aim of my thesis was to give an overview of the motives why people participate in amateur theater using the example of Lutsu Theatre. The thesis is based on the following research question: What kind of functions of Richard Schechner's cultural performance does amateur theatre perform in general?; What is the organizational and esthetic activity of Lutsu Theatre?; Why do people participate in Lutsu Theatre? What values does Lutsu Theatre represent?

The empirical basis of the work based on the statutes and homepage of Lutsu Theatre and interviews which I conducted with the producer and five actors of the theatre. The theoretical basis for the work was Richard Schechner's book "Introduction to Performance Studies" (2020) and Rait Avestik's book "Theatre Lovers. About amateur theatre in Estonia" (2020). The strength of the work is that I interviewed people of different genders and ages in order to get the widest overview as possible of the motives why people are participating in amateur theater. I am aware that interviewing only five actors does not give a complete picture of the various motifs of the actors of Lutsu Theater, but the small number of interviewees is due to the limited scope of the bachelor thesis.

Lutsu Theatre was established in Põlva County since 2013. Mainly they are doing open-air productions in summer. The theater has a core troupe of amateur actors, which includes seven actors, but other amateurs and local villagers are also involved in each production. The theater is directed by professional directors and professional actors also participate in shows. The staff supporting the set are also professionals in their field (artists, sound and lighting designers, make-up artists, etc.). The language mostly used in performances are local võru dialect, which allows theatre to boost the worries and joys of the rural area. In addition to the verbal part, the performances also combine a lot of dance and music, and an effective show is offered with a lot's

of vehicles and smoking guns. All this is done to offer an performance that is at the same esthetic level as a professional theater.

Richard Schechner has pointed out seven functions of a cultural performance, from which it can be seen that different events can be viewed as performances, and depending on who is watching and which event, the spectacle can have different functions. Based on the interviews conducted with various amateur actors (Avestik 2020), it can be stated that amateur theater in general is mostly associated with the functions of entertainment, creating beauty, creating community, and celebrating identity. And less associated in general with functions such as teaching, healing and something sacred or demonic. For the Lutsu Theatre actors, the most important function of amateur theatre is also entertainment. This is followed by the functions of creating beauty, creating community and celebrating identity. Similar to the other amateur actors, healing, contact with the sacred or demonic, and teaching were considered less important functions of amateur theatre in the Lutsu Theatre. Therefore, it can be said that the people of Lutsu Theatre consider the same functions to be important that are generally associated with amateur theater.

From the conducted interviews, it became clear that the people of Lutsu Theatre have a similar ways of understanding the world, so it can be assumed that in addition to the common desire to make theater, people also have certain similar values. Within the troupe, mutual respect and mutual support and a sense of community are considered the most important values. The members of Lutsu Theatre consider participating in the production process with joy and enjoying it to be an important value. The productions try to convey to the community the idea that culture is important even in smaller areas and that it is possible to live in the rural area, because everyone is equal and everyone can contribute to the cultural activities if they want to. This knowledge is tried to be conveyed to the audience through the prism of humor, in order to draw attention to important problems of the community or region.

Since Lutsu Theatre is largely connected to the local community and professional theater makers also participate there, then the future research should focus on what kind of motifs does professional actors, the audience, and locals see in the amateur theatre.

LISAD

Lisa 1. Poolstruktureeritud intervjuu küsimustik

1. Kellele ja miks on Lutsu Teater vajalik?
2. Kas te teete Lutsu Teatri lavastustes kaasa, sest see on lõbus, või seepärast, et see on oluline Teile ja/või kogukonnale? Palun hinnake juuresoleval skaalal

3. Milline osa teatritegemisest on Teie jaoks töö ja milline osa on lõbu?
4. Kas Teie jaoks isiklikult on olulisem prooviprotsess või etenduste andmine publikule? Palun hinnake juuresoleval skaalal

5. Kui oluline on teie jaoks lavastuse kunstilise taseme tõstmine ja enese arendamine?
6. Mida teete selleks, et lavastuse kunstilist taset parandada?
7. Kas tunnete, et Lutsu Teatriga seotud inimesed tunnevad end ühtse kogukonnana? Palun hinnake juuresoleval skaalal

8. Kuidas on Lutsu Teatris kaasa tegemine mõjutanud Teie identiteeti või enesehinnangut?
9. Kas Lutsu Teatri tegevuses osalemise põhjused on individuaalsed (nt soov inimesena areneda) või teete seda seltskonna pärast? Palun hinnake juuresoleval skaalal

10. Kas või kuidas mõjutab kuulumine kohalikku kogukonda Teie panust Lutsu Teatri tegevusse?
11. Millised on Teie isiklikud eesmärgid harrastusteatriga tegelemisel?
12. Kuidas mõjutab Lutsu Teatris kaasa löömine Teie vaimset ja füüsilist tervist?
13. Kas Lutsu Teatris kaasa tehes olete midagi õppinud? Palun hinnake juuresoleval skaalal

14. Kui palju on harrastusteatriga tegelemine muutnud teie maailmapilti?
15. Kas näitekunstiga tegelemine on muutnud teid paremaks või halvemaks inimeseks? Palun hinnake juuresoleval skaalal

16. Miks teatri tegemine muudab inimese paremaks või halvemaks?
17. Milliseid väärtusi soovib Lutsu Teatri Selts enda liikmetes kasvatada?
18. Milliseid väärtusi soovib Lutsu Teatri Selts kogukonnale edasi anda?
19. Kas Lutsu Teatri Seltsi liikmetel on sarnased väärtushinnangud? Kui jah, siis millest see tuleneb?
20. Kas teatri rahastamise allikad on kuidagi mõjutanud teatri väärtushinnanguid? Kui jah, siis kuidas?

Lisa 2. Foto Lutsu Teatri lavastusest „Rummu Jüri ehk Tamasseri rauad“

Esietendus 15.06.2014 Lutsu külas, lavastaja Jaan Willem Sibul

Fotol (vasakult): Madis Milling (mustas), Piret Kägo, Janno Rüütle (relvaga) ja Lutsu küla rahvas

Foto: Riho Semm

Lisa 3. Foto Lutsu Teatri lavastusest „Täiesti salajane“

Esietendus 11.06.2016 Lutsu külas, lavastaja Jaan Willem Sibul

Fotol (vasakult): Liili Saar, Veikko Täär ja Aveli Asber

Foto: Riho Semm

Lisa 4. Foto Lutsu Teatri lavastusest „Lõõtsajumal“

Esietendus 10.06.2021 Lutsu külas, lavastaja Ivo Eensalu

Fotol (vasakult): Külaelanik Ennu Tobreluts (traktoril), Ülo Needo, Kristin Kooskora, Jan-Mattias Kottise, Kristo Kooskora, Demi Otsing, Liisa, Linnus, Marika Korolev Foto: Riho Semm

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

1. Mina, Triinu Kurvits, annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose **Harrastusteatriga tegelemise motiivid MTÜ Lutsu Teatri Selts näitel**, mille juhendaja on prof. Anneli Saro, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Triinu Kurvits
01.06.2023